

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____

підпис

« « _____ 202_р.

УДК _____

Кваліфікаційна бакалаврська робота

АЛЬТРУЇЗМ ТА ЕГОЇЗМ У ЦІННІСНИХ ВИМІРАХ МОРАЛІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

спеціальність: 033 Філософія

Студент

Фіх Яна Валентинівна

4 курс, ФІЛб-1-22-4.0д, факультет

суспільно-гуманітарних наук

_____

підпис

Науковий керівник

Купрій, Тетяна, Георгіївна,

Кандидатка історичних наук,

доцентка

_____

_____

підпис

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ АЛЬТРУЇСТИЧНОЇ ТА ЕГОЇСТИЧНОЇ КОМПОНЕНТИ МОРАЛІ	8
1.1. Дефініції протиставлення в контексті етики цінностей.....	8
1.2. Теоретичний аналіз поняття «альтруїзм» як допомоги іншому.....	12
1.3. Теоретичний аналіз поняття «егоїзм» як збереження «Я»	14
1.4. Символізм дихотомії у філософському вимірі.....	16
1.5. Різні філософські школи та їхні погляди на природу альтруїзму та егоїзму....	18
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЯВІВ ПОВЕДІНКИ ЯК МОРАЛЬНЕ ТЛО ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЮДИНИ.....	22
2.1. Особистість в системі взаємин Я-Інший	22
2.2. Роль альтруїзму та егоїзму в регуляції етичної поведінки людини.....	27
2.3. Психологічні аспекти і механізми формування уявлень про турботу про інших та вигоду для себе	31
2.4. Етичні та соціальні норми як інструменти боротьби з байдужістю та ігноруванням соціального	36
РОЗДІЛ 3. АРХІТЕКТОНІКА ДУАЛІЗМУ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ	41
3.1. Відображення уявлень альтруїзму в українських культурних патернах	41
3.2. Прояви егоїзму у суспільно-культурному просторі України	45
3.3. Жертовність/волонтерство як засіб збереження морально-етичних норм українського народу під час війни	49
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

У сучасному світі, де соціальні трансформації, кризи та конфлікти ставлять під сумнів традиційні моральні орієнтири, проблема співвідношення альтруїзму та егоїзму набуває особливого значення. Альтруїзм, як прояв безкорисливої турботи про інших, та егоїзм, як фокус на власних інтересах, становлять фундаментальні компоненти моральної поведінки людини. У ціннісних вимірах моралі ці поняття не лише відображають внутрішні конфлікти особистості, але й впливають на соціальні структури, культурні норми та етичні стандарти суспільства. В умовах глобалізації, економічної нерівності та воєнних викликів, таких як в Україні, аналіз цих феноменів через соціально-філософську призму стає необхідним для розуміння механізмів формування моральної свідомості та пошуку шляхів гармонійного співіснування індивіда та колективу.

Актуальність теми зумовлена численними ключовими факторами, які відображають складність сучасного світу на тлі глобальних викликів, соціальних трансформацій та етичних дилем. У 2025 році, коли світ продовжує боротися з наслідками тривалих конфліктів, кліматичних криз та цифрової ери, дихотомія альтруїзму та егоїзму набуває ще більшої гостроти, впливаючи на індивідуальну поведінку, суспільні норми та глобальну стабільність.

По-перше, у постмодерному суспільстві триває ерозія традиційних цінностей, де егоїзм домінує через посилення індивідуалізму, споживацької культури та впливу соціальних мереж. Це призводить до зростання соціальної байдужості, конфліктів та психологічних проблем, таких як депресія та ізоляція. Наприклад, психологічний егоїзм, як доктрина, стверджує, що всі людські дії врешті-решт мотивовані самоінтересом, навіть якщо вони здаються альтруїстичними, що підтверджується сучасними дослідженнями в моральній психології. У цифровому середовищі, як соціальні мережі, егоїзм проявляється через саморекламу та віртуальний нарцисизм, тоді як альтруїзм часто стає перформативним – люди діляться актами доброти для лайків, а не з чистої мотивації. Це посилює соціальні розриви, сприяючи поляризації

суспільства, як видно з зростання популізму та зменшення емпатії в онлайн-спільнотах.

По-друге, альтруїзм проявляється в формах волонтерства, жертвності та солідарності, які стають ключовими інструментами збереження національної ідентичності, моральних норм та соціальної згуртованості, особливо в контексті тривалої війни в Україні. У 2025 році, коли конфлікт з Росією продовжує руйнувати інфраструктуру та життя мільйонів, волонтерський рух набув безпрецедентних масштабів: тисячі іноземців приїжджають для допомоги в реконструкції будинків, наданні психосоціальної підтримки та навіть участі в обороні. Організації, такі як Razom for Ukraine та All Hands and Hearts, координують зусилля волонтерів з США та Європи, фокусуючись на реабілітації притулків та освітніх програмах для дітей.

По-третє, філософські дискусії про природу альтруїзму та егоїзму, від античних мислителів (як Арістотель чи Платон) до сучасних етиків (наприклад, Пітер Сінгер та його концепція ефективного альтруїзму), залишаються відкритими та вимагають інтеграції соціальних, психологічних, культурних та навіть нейронаукових аспектів. Сучасні дебати, як у статті Nature про можливість поєднання альтруїзму та егоїзму, показують, що ці поняття не є антагоністичними: етичний егоїзм може співіснувати з раціональним альтруїзмом, де дії на користь інших приносять користь собі. У 2025 році, з появою нових робіт, таких як «Phenomenon of Altruism» у журналі Changing Societies & Personalities, акцент робиться на тому, як симпатичні інстинкти можуть переважати над егоїстичними в умовах кризи. Крім того, психологічний егоїзм критикується за нефальсифікованість, як у дискусіях про «чисте» альтруїзм у ері соціальних мереж, де мотиви часто змішані.

По-четверте, глобальні кризи, такі як кліматична зміна та пандемії, підкреслюють конфлікт між егоїзмом націй (наприклад, через протекціонізм у торгівлі ресурсами) та альтруїзмом у міжнародній співпраці. У 2025 році, після COP30, дебати про ефективний альтруїзм (effective altruism) набирають обертів: філософи аргументують, що егоїзм у розвинених країнах гальмує глобальні зусилля, тоді як альтруїстичні ініціативи, як пожертви на екологічні проекти, підвищують загальне благополуччя. Дослідження показують, що альтруїзм не лише етично

бажаний, але й сприяє психологічному благополуччю як для донорів, так і для отримувачів, спростовуючи ідею чистого егоїзму.

По-п'яте, у цифровій ері 2025 року, з розвитком AI та віртуальних спільнот, егоїзм проявляється в ризикованих практиках, як data-hoarding чи експлуатація мереж, тоді як альтруїзм – у open-source проектах та взаємодопомозі. Стаття про self-interest у цифрових мережах підкреслює, як реципрокальність (взаємний альтруїзм) може балансувати егоїзм, сприяючи стабільності спільнот. Це актуалізує тему для освіти: виховання молоді через програми, що поєднують етику з технологіями, може зменшити домінування егоїзму.

По-шосте, емпіричні дослідження в психології та соціології 2025 року, як у Stanford Encyclopedia, підтверджують, що люди не завжди егоїстичні: акти альтруїзму, навіть у егоїстичному суспільстві, підвищують соціальний капітал і зменшують конфлікти. BBC стаття 2025 року стверджує, що ми не такі егоїстичні, як думаємо, посилаючись на експерименти, де альтруїзм переважає в критичних ситуаціях.

Дослідження цієї дихотомії не лише пояснює моральні дилеми сучасності, але й пропонує практичні рекомендації для виховання етичної поведінки: від шкільних програм з емпатії до політики, що стимулюють волонтерство. У контексті України та глобальних викликів, такий аналіз стає інструментом для побудови більш гармонійного суспільства, де альтруїзм і егоїзм балансуються для спільного блага.

Мета дослідження полягає в соціально-філософському аналізі альтруїзму та егоїзму як ключових компонентів моралі в ціннісних вимірах, з акцентом на їхні прояви в українському культурному та соціальному контексті.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні дефініції альтруїзму та егоїзму в контексті етики цінностей, розкрити їхнє протиставлення та символізм дихотомії;
2. Дослідити поняття альтруїзму як допомоги іншому та егоїзму як збереження «Я» в теоретичному вимірі;
3. Вивчити погляди різних філософських шкіл на природу цих феноменів;

4. Розглянути соціальні засади проявів поведінки, роль альтруїзму та егоїзму в регуляції етичної поведінки, психологічні механізми їх формування та етичні норми як інструменти боротьби з байдужістю;

5. Проаналізувати архітектоніку дуалізму моральних цінностей в Україні, включаючи відображення альтруїзму в культурних патернах, прояви егоїзму в суспільно-культурному просторі та жертвність як засіб збереження норм під час війни.

Об'єктом дослідження є моральні цінності як основа соціальної поведінки людини.

Предметом дослідження є альтруїзм та егоїзм у їхніх ціннісних вимірах через соціально-філософський аналіз.

Методологічною основою роботи слугують загальнонаукові методи: аналіз і синтез для вивчення теоретичних дефініцій; історичний метод для розгляду філософських шкіл; порівняльний метод для аналізу дихотомії; соціологічний та психологічний підходи для вивчення проявів у суспільстві. Використано праці філософів, таких як М. Шелер, Н. Гартманн, І. Кант, Ф. Ніцше, А. Ренд, а також сучасні дослідження з етики та соціальної філософії.

Наукова новизна полягає в інтегративному підході до аналізу альтруїзму та егоїзму як дуалізму моральних цінностей з акцентом на український контекст, зокрема роль жертвності в умовах війни, що дозволяє запропонувати нові інтерпретації для сучасної етики.

Апробація результатів бакалаврської роботи Київські філософські студії 2026.

Структура роботи включає вступ, три розділи з підрозділами, висновки та список використаних джерел.

У першому розділі проведено теоретичний аналіз понять.

Другий розділ присвячено соціальним засадам проявів поведінки.

Третій розділ фокусується на українському контексті.

У висновках узагальнено результати та запропоновано перспективи подальших досліджень.

Ключові терміни «альтруїзм», «егоїзм», «мораль», «етика цінностей», «соціально-філософський аналіз», «дихотомія», «система Я-Інший», «жертвність».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ АЛЬТРУЇСТИЧНОЇ ТА ЕГОЇСТИЧНОЇ КОМПОНЕНТИ МОРАЛІ

1.1. Дефініції протиставлення в контексті етики цінностей

Альтруїзм у філософії означає поведінку, коли людина хоче допомогти комусь іншому просто заради тієї людини, а не для власної вигоди. Бажання принести користь іншим, бо їхнє благо саме по собі цінне. Егоїзм тут виступає як протилежність, коли всі дії спрямовані тільки на власне благо, і допомога іншим відбувається лише тоді, коли це вигідно собі. У етиці цінностей, яка вивчає, як цінності формують мораль, альтруїзм пов'язаний з вищими цінностями, як любов і святість, а егоїзм - з нижчими, як задоволення чи користь. Філософи кажуть, що альтруїзм не завжди вимагає жертви, бо можна допомагати іншим і при цьому не втрачати нічого свого, але чиста форма альтруїзму виключає будь-які егоїстичні мотиви [12, с. 123].

Егоїзм може бути психологічним, коли люди вважають, що всі дії насправді егоїстичні глибоко всередині, або етичним, коли радять діяти тільки для себе як моральний принцип. У контексті етики цінностей, розробленої філософами на кшталт Макса Шелера, цінності існують об'єктивно, як ієрархія від низьких до високих, і альтруїзм допомагає реалізовувати вищі цінності в інших людях, тоді як егоїзм блокує це, зосереджуючись на низьких. Люди можуть мати змішані мотиви, коли альтруїзм і егоїзм переплітаються, але чисті форми показують чітке протиставлення в моральних виборах.

Деякі теорії заперечують існування справжнього альтруїзму, кажучи, що навіть допомога іншим приносить задоволення собі, але експерименти показують, що емпатія може мотивувати допомогу без очікування винагороди. У етиці цінностей це протиставлення допомагає зрозуміти, як мораль базується на інтуїтивному відчутті цінностей, де альтруїзм відкриває шлях до глибшого розуміння інших, а егоїзм зачиняє його. Філософи як Ніколай Гартманн додають, що альтруїзм, як братська

любов, стикається з іншими цінностями, як справедливість, і вимагає творчого балансу в моральних конфліктах [14, с. 47].

Егоїзм у етиці описують як позицію, де людина завжди ставить своє благополуччя на перше місце, і це може бути просто описом поведінки або нормою, як у етичному егоїзмі, де радять діяти тільки для максимізації власної користі. Альтруїзм тут виглядає як щось неможливе для егоїстів, бо вони вважають, що будь-яка допомога іншим зрештою служить собі, наприклад, щоб уникнути провини чи отримати похвалу. У контексті етики цінностей егоїзм пов'язаний з суб'єктивними бажаннями, як задоволення власних потреб, тоді як альтруїзм спрямований на об'єктивні цінності інших людей. Філософи розрізняють психологічний егоїзм, де всі мотиви глибоко егоїстичні, і раціональний, де розумно діяти для себе. Але критики кажуть, що це робить егоїзм довільним, бо чому своє благо важливіше за чуже без вагомої причини.

У матеріальній етиці цінностей, як у Шелера, егоїзм асоціюється з ненавистю, яка руйнує цінність інших, перетворюючи їх на об'єкти для використання, тоді як альтруїзм через любов підносить цінність. Цінності тут не формальні правила, а матеріальні сутності, які людина відчуває емоційно, і егоїзм блокує це відчуття, зосереджуючись на нижчих рівнях ієрархії, як корисність для себе. Альтруїзм дозволяє бачити абсолютну цінність особи, роблячи мораль персональною і відповідальною [3, с. 12]. Деякі теорії намагаються поєднати егоїзм з альтруїзмом, кажучи, що допомога іншим може бути частиною власного щастя, але чисті форми показують конфлікт. У Гартманна егоїзм протистоїть універсальним цінностям, як братська любов, і мораль вимагає синтезу, де егоїстичні імпульси балансуються з альтруїстичними в реальних ситуаціях. Це протиставлення допомагає пояснити, чому мораль не проста, а повна конфліктів, де вибір між собою і іншими визначає етичну позицію.

Протиставлення альтруїзму і егоїзму в етиці цінностей показує, як мораль залежить від того, чи людина орієнтується на цінності інших чи тільки свої. Альтруїзм мотивує дії заради чужого блага, як бажання допомогти без винагороди, тоді як егоїзм робить все інструментом для себе. У філософських дискусіях егоїсти

кажуть, що альтруїзм не існує, бо навіть самопожертва приносить внутрішнє задоволення, але дослідження показують, що емпатія веде до справжньої допомоги без егоїстичних розрахунків. Етика цінностей додає, що цінності об'єктивні, і альтруїзм реалізує вищі, як культурні чи святі, а егоїзм застрягає на нижчих, як фізичні задоволення.

Шелер пояснює це через емоції: любов відкриває цінність в інших, роблячи альтруїзм природним, а ненависть закриває, ведучи до егоїзму. Це протиставлення не абсолютне, бо люди часто мають змішані мотиви, але в чистому вигляді воно визначає моральний характер. Гартманн додає, що альтруїзм, як любов до ближнього, конфліктує з іншими цінностями, як справедливість для всіх, і мораль полягає в творчому розв'язанні цих конфліктів без домінування егоїзму. Філософи як Кант вважають, що альтруїзм з обов'язку цінніший за емоційний, але сентименталізм захищає емоції як основу допомоги. У етиці цінностей це протиставлення допомагає зрозуміти, чому мораль не егоцентрична, а спрямована на спільне благо через визнання цінностей поза собою. Еволюційні аргументи показують, що альтруїзм може бути надійнішим за егоїзм у виживанні груп, але індивідуально егоїзм здається простішим [16, с. 44].

У контексті етики цінностей дефініції альтруїзму і егоїзму набувають глибини через ієрархію цінностей, де альтруїзм підносить вищі рівні, а егоїзм тримає на нижчих. Альтруїзм тут - це рух до інших через любов, яка розкриває їхню абсолютну цінність як осіб, не як об'єктів. Егоїзм навпаки руйнує цю цінність через ненависть чи байдужість, роблячи інших засобами для себе. Шелер вчить, що цінності відчуються інтуїтивно, і мораль наказує обирати вищі, як святість над корисністю, що робить альтруїзм моральним, а егоїзм - злим. Це не про правила, а про емоційне сприйняття, де альтруїзм веде до солідарності в спільнотах, де люди відповідальні одне за одного. Егоїзм порушує цю солідарність, зосереджуючись на індивідуальному.

Гартманн розвиває ідею, що цінності ідеальні і конфліктні, і альтруїзм як братська любов вимагає балансу з універсальними цінностями, як справедливість, без падіння в егоїзм. Мораль стає творчим процесом, де людина як хранитель цінностей

реалізує їх у світі, і альтруїзм допомагає синтезувати конфлікти, тоді як егоїзм спрощує до самоінтересу. Філософи заперечують чистому егоїзму, бо він робить мораль довільною, без підстав для переваги свого над чужим. У етиці цінностей це протиставлення пояснює, чому мораль персональна і унікальна, залежна від вокативу кожної людини. Деякі теорії поєднують, кажучи, що альтруїзм може служити власному розвитку, але в матеріальній етиці акцент на об'єктивних цінностях поза ego [34, с. 114].

Філософські дискусії про альтруїзм і егоїзм в етиці цінностей показують, що альтруїзм можливий і потрібний, бо цінності вимагають турботи про інших. Егоїзм заперечує це, кажучи, що все зводиться до себе, але докази з психології показують інакше, як емпатія веде до допомоги без розрахунку. У Шелера альтруїзм - це любов, яка індивідуалізує мораль, роблячи кожного відповідальним за вищі цінності в інших, тоді як егоїзм веде до сліпоти цінностей. Гартманн додає, що мораль не детермінована, а вільна, і альтруїзм допомагає розв'язувати антіномії, як любов проти справедливості, без егоїстичного упередження. Критики егоїзму кажуть, що він не пояснює самопожертву, бо солдат, який кидається на гранату, не думає про себе.

Альтруїзм у етиці цінностей раціональний, бо цінності об'єктивні і вимагають реалізації через дії для інших, а егоїзм робить їх суб'єктивними і обмеженими. Дослідження в біології показують, що альтруїзм еволюційно корисний для груп, як у мурашок, де індивіди жертвують собою заради колонії. У філософії це протиставлення пояснює етичні дилеми, де вибір альтруїзму веде до зростання, а егоїзму - до ізоляції. Філософи як Айн Ренд захищають раціональний егоїзм як основу свободи, але в етиці цінностей це вважають помилкою, бо ігнорує об'єктивну ієрархію. Загалом, альтруїзм робить мораль відкритою і динамічною, тоді як егоїзм замикає її в колі ego [12, с. 134].

Дефініції протиставлення в етиці цінностей підкреслюють, що альтруїзм і егоїзм - це не просто мотиви, а способи сприйняття світу через призму цінностей. Альтруїзм відкриває людини до інших, роблячи мораль актом любові і відповідальності, тоді як егоїзм закриває, перетворюючи світ на арену для власних бажань. Шелер і Гартманн показують, що цінності не відносні, а об'єктивні, і

альтруїзм допомагає їх втілювати в життя, тоді як егоїзм деформує ієрархію. У повсякденному житті це видно в виборах, як допомогти незнайомцю чи ігнорувати, і мораль росте з вибору альтруїзму [19].

Психологічні теорії додають, що альтруїзм може бути вродженим через емпатію, а егоїзм - навченим через культуру індивідуалізму. Філософи попереджають, що крайній альтруїзм може вести до саморуйнування, а крайній егоїзм - до самотності, тому баланс потрібен. У етиці цінностей цей баланс досягається через інтуїцію вищих цінностей, де альтруїзм домінує в ключових моментах. Дослідження в соціології показують, що суспільства з сильним альтруїзмом стабільніші, бо довіра і співпраця ростуть. Егоїзм у таких суспільствах карається соціально, щоб зберегти баланс. Загалом, протиставлення цих компонент робить мораль живою і складною, де людина постійно обирає між собою і світом.

1.2. Теоретичний аналіз поняття «альтруїзм» як допомоги іншому

Альтруїзм у філософії та психології розуміють як бажання допомогти іншій людині без очікування будь-якої винагороди за це. Людина робить добрий вчинок просто тому, що хоче полегшити життя комусь іншому, і це не залежить від власної користі. Деякі дослідники пояснюють, що така допомога відбувається з чистого серця, без думок про похвалу чи уникнення провини. У контексті етики це поняття пов'язане з моральними принципами, де допомога стає частиною людської природи, яка прагне добра для інших [14].

Філософи додають, що альтруїзм відрізняється від звичайної допомоги, бо в ньому немає прихованих мотивів, як у випадках, коли людина допомагає, щоб почуватися краще сама. Психологи вивчають це через експерименти, де люди допомагають незнайомцям у скрутних ситуаціях, і результати показують, що емпатія грає ключову роль у такому поведінці. Альтруїзм не завжди вимагає великих зусиль, бо навіть маленькі дії, як поділитися їжею з голодним, можуть бути чистим проявом допомоги. У теоріях лідерства альтруїзм бачать як основу для служіння іншим, де лідер ставить потреби команди вище своїх. Дослідження підкреслюють, що така

допомога сприяє сильнішим зв'язкам у суспільстві, бо люди відчують підтримку без умов. Філософи як Паттерсон описують альтруїзм як допомогу заради самої допомоги, без додаткових причин. У теоретичному аналізі альтруїзму як допомоги іншому психологи виділяють відсутність психологічних винагород для того, хто допомагає. Це означає, що людина не шукає внутрішнього задоволення чи уникнення негативних емоцій, а просто діє на користь іншого. Деякі теорії пояснюють, що альтруїзм виникає з емпатії, коли людина відчуває біль чи радість іншого як свою власну. У етиці це поняття протиставляють егоїзму, де допомога відбувається тільки для себе. Дослідники відзначають, що альтруїзм може бути *voluntary*, тобто добровільним, без зовнішнього тиску [23, с. 55].

У контексті просоціальної поведінки альтруїзм є її чистою формою, бо просоціальна поведінка включає будь-яку допомогу, навіть з мотивами. Філософи додають, що альтруїзм сприяє моральному розвитку, бо вчить бачити цінність в інших людях. У лідерстві це проявляється як служіння, де лідер допомагає підлеглим рости без очікування подяки. Психологічні моделі показують, що альтруїзм сильніший у ситуаціях, де є емоційний зв'язок з тим, хто потребує допомоги. Деякі автори підкреслюють, що альтруїзм існує в відсутності будь-яких винагород, роблячи його ідеалом моральної поведінки. Теоретичний аналіз показує, що альтруїзм як допомога іншому часто вивчають на індивідуальному рівні, де це стає людською якістю. Людина допомагає, бо бачить користь для іншого, навіть якщо це коштує зусиль. У філософських текстах це описують як акт, який приносить благо іншому без шкоди для себе чи з мінімальною шкодою [21].

Дослідники додають, що альтруїзм відрізняється від інших форм допомоги тим, що не залежить від культурних норм чи очікувань. У психології це пов'язують з *voluntary behavior*, де людина обирає допомогти вільно. У контексті *servant leadership* альтруїзм стає основою, бо лідер фокусується на потребах інших заради їхнього зростання. Філософи пояснюють, що така допомога створює солідарність у групах, бо люди довіряють одне одному більше. Деякі теорії заперечують чистоту альтруїзму, кажучи, що завжди є прихована винагорода, але експерименти спростовують це. Альтруїзм робить мораль персональною, бо залежить від внутрішнього поклику

допомогти. Автори як Монро і Каплан бачать альтруїзм як те, що приносить користь іншому, іноді з жертвою. У етиці та філософії альтруїзм як допомога іншому стає ідеалом, де людина діє заради добра без додаткових мотивів. Це поняття включає дії, які покращують життя інших, як у випадках самопожертви чи щоденної підтримки [13].

Дослідники підкреслюють, що альтруїзм існує в різних культурах, але завжди фокусується на іншому. У теоретичних моделях це протиставляють егоїстичним діям, де допомога служить собі. Психологи додають, що емпатія посилює альтруїзм, роблячи допомогу природною реакцією. У лідерстві це проявляється як *compassionate love*, де лідер допомагає з любові до інших. Філософи пояснюють, що альтруїзм розвиває суспільство, бо заохочує взаємну підтримку. Деякі теорії поєднують альтруїзм з *stewardship*, де людина піклується про інших як про довірене. Альтруїзм робить життя повнішим, бо виходить за межі себе. Автори як Джонсон бачать альтруїзм як допомогу заради самої допомоги в західній думці.

1.3. Теоретичний аналіз поняття «егоїзм» як збереження «Я»

Егоїзм у філософії розуміють як ідею, коли людина завжди діє заради власного інтересу, і це допомагає зберегти своє «я» від зовнішніх загроз. Люди роблять вибір, щоб захистити себе, бо вважають, що все в житті крутиться навколо власного благополуччя. Філософи кажуть, що такий підхід починається з базового інстинкту виживання, де «я» стоїть на першому місці в будь-яких рішеннях. У психологічному егоїзмі всі дії зводяться до бажання уникнути болю чи отримати задоволення для себе, навіть якщо це виглядає як допомога іншим. Деякі теорії пояснюють, що егоїзм не є поганим, а просто природним способом тримати контроль над своїм життям [7, с. 77].

Людина зберігає «я», коли відмовляється від дій, які шкодять їй самій, і фокусується на тому, що приносить користь. Філософи як Гоббс описують це як раціональний вибір, де збереження себе стає основою моральних правил у суспільстві. Егоїзм тут виглядає як інструмент для захисту ідентичності, бо без нього людина може втратити себе в потребах інших. Дослідження показують, що такий

підхід допомагає в соціальних контрактах, де люди погоджуються на правила заради власної безпеки. У повсякденному житті егоїзм проявляється в рішеннях, які ставлять особисті кордони, щоб «я» залишалося цілим. У теоретичному аналізі егоїзму як збереження «я» психологи бачать це як механізм, де людина завжди мотивована самоінтересом, навіть у добрих вчинках. Егоїзм не дозволяє «я» розчинитися в групі, бо кожна дія спрямована на посилення власної позиції [12, с. 58].

Філософи пояснюють, що психологічний егоїзм робить всі мотиви егоїстичними в глибині, і це допомагає зберегти незалежність. Людина діє, щоб уникнути шкоди для себе, і це стає основою для раціональних рішень. Деякі теорії заперечують альтруїзм, кажучи, що навіть жертви заради інших приносять внутрішнє задоволення, яке зберігає «я». У етиці це поняття пов'язане з ідеєю, що мораль починається з самоохорони, бо без сильного «я» неможливо допомагати іншим. Філософи як Айн Ренд підкреслюють, що егоїзм є етичним, бо ставить пріоритет на власному житті та розвитку. Збереження «я» тут означає відмову від самопожертви, яка руйнує особистість.

Дослідження показують, що такий підхід може мати позитивні сторони, як мотивація до досягнень без залежності від інших. У суспільстві егоїзм допомагає тримати баланс, де людина захищає себе від маніпуляцій. Теоретичний аналіз показує, що егоїзм як збереження «я» часто описують у філософських текстах як основу для соціальних теорій. Людина зберігає «я», коли діє з розрахунком на власну користь, і це робить її раціональною в світі хаосу. Філософи кажуть, що в егоїзмі ховається ідея самоінтересу, яка захищає від зовнішніх впливів і дозволяє розвиватися [23, с. 234].

У психологічних моделях це поняття редукує всі дії до егоїстичних, бо навіть доброта служить для внутрішнього спокою. Збереження «я» стає ключем до розуміння людської поведінки, де егоїзм не є егоцентризмом, а способом тримати контроль. Деякі автори пояснюють, що егоїзм практичний, бо допомагає в бізнесі чи етиці, де самоінтерес веде до взаємної вигоди. Філософи як Джеймс Уокер описують егоїзм як філософію, де «я» визначає всі детермінації в житті. Це поняття допомагає зрозуміти, чому люди ставлять кордони в стосунках, щоб не втратити себе.

Дослідження підкреслюють, що егоїзм може бути темним, коли переходить у егоцентризм, але в основі він про захист. У моральних теоріях егоїзм стає базою для контрактів, де збереження «я» веде до спільних правил. У філософії егоїзм як збереження «я» бачать як теорію, де самоінтерес є мотивацією для всіх дій, і це захищає особистість від розпаду [8].

Людина завжди обирає те, що посилює її «я», навіть якщо це виглядає альтруїстично на поверхні. Філософи пояснюють, що етичний егоїзм радить діяти для себе, бо це єдиний спосіб тримати «я» в центрі життя. Збереження «я» тут означає фокус на власних цілях, без шкоди для інших, але з пріоритетом на собі. Деякі теорії поєднують егоїзм з соціальними нормами, де самоохорона веде до кращого суспільства. У психологічному аналізі егоїзм редукує мотиви до егоїстичних, бо люди шукають вигоду для свого «я». Філософи як у інтернет-енциклопедії описують егоїзм як ціль на собі, що допомагає в моральних рішеннях. Це поняття робить «я» основою для етики, де збереження себе стає моральним обов'язком. Дослідження показують, що егоїзм може мотивувати до просоціальної поведінки, коли це служить самоінтересу. У підсумку, егоїзм захищає «я» від зовнішніх тисків, роблячи життя стабільним.

1.4. Символізм дихотомії у філософському вимірі

У філософії дихотомія альтруїзму та егоїзму часто виглядає як протистояння двох сил, де альтруїзм символізує самопожертву заради інших, а егоїзм уособлює фокус на собі. Люди бачать альтруїзм як світлу сторону, пов'язану з любов'ю та спільним благом, ніби сонце, яке освітлює шлях для всіх. Егоїзм тоді стає темною тінню, яка ховає людину в своєму світі, ніби ніч, де все обертається навколо власних бажань. Філософи описують це як вічну боротьбу, де альтруїзм підносить людину до ідеалів, а егоїзм тягне вниз до базових інстинктів. Такий символізм показує, як мораль ділиться на два полюси, ніби дерево з двома гілками, які ростуть з одного кореня [6].

У класичних текстах альтруїзм малюють як героя, який віддає все, а егоїзм як хитрого вовка, який бере тільки для себе. Це допомагає зрозуміти, чому люди

обирають між собою та іншими в щоденних рішеннях. Деякі мислителі додають, що ця дихотомія символізує баланс у душі, ніби ваги, де одна чаша не може переважити без шкоди для іншої. У східній філософії це нагадує інь і ян, де альтруїзм як інь дає м'якість, а егоїзм як ян додає сили. Західні філософи бачать у цьому конфлікт волі, де егоїзм стає символом незалежності, а альтруїзм залежності від інших.

Символізм дихотомії в філософії показує, як альтруїзм і егоїзм не завжди вороги, а часом брати, які доповнюють один одного. Егоїзм тут як старший брат, який захищає і мотивує до зростання, ніби міцний щит для власного «я». Альтруїзм стає молодшим братом, який приносить гармонію в стосунки, ніби міст між людьми. Філософи кажуть, що така символіка знімає ідею ворожнечі, бо в житті дії часто змішують користь для себе і для інших [14, с. 123].

Це ніби річка, де дві течії зливаються в одну, створюючи сильний потік. У дослідженнях показують, що альтруїзм виростає з егоїзму, коли людина допомагає іншим для власного розвитку. Символічно це виглядає як дерево, де корені егоїзму годують гілки альтруїзму. Мислителі додають, що дихотомія символізує щастя через самореалізацію, де егоїзм дає основу, а альтруїзм додає сенс. У повсякденних прикладах це як баланс у родині, де старший піклується про молодшого, але обидва виграють. Такий підхід робить філософію ближчою до реальності, де чисті полюси рідко існують.

У філософському вимірі символізм дихотомії альтруїзму та егоїзму підкреслює їхню єдність, ніби дві сторони однієї монети. Альтруїзм символізує потік до інших, як вода, яка живить землю, а егоїзм як вогонь, який гріє себе. Разом вони створюють рівновагу, де жоден не існує без іншого. Філософи пояснюють, що мотиви людей змішані, і символічно це виглядає як переплетені нитки в тканині моралі. Дослідження показують, що чиста опозиція не працює, бо дії часто мають подвійну природу. Це ніби маска, де за альтруїзмом ховається егоїзм, або навпаки. У етиці це символізує релятивізм, де все залежить від контексту, ніби хмари, які змінюють форму. Мислителі додають, що дихотомія стає символом мотиваційного плюралізму, де людина обирає між крайнощами. У прикладах з життя це як дружба, де допомога

приносить радість обом. Такий символізм допомагає уникнути крайнощів, роблячи філософію практичною [12, с. 56].

Філософія бачить символізм дихотомії як хибну опозицію, де альтруїзм і егоїзм зливаються в одне ціле. Альтруїзм тут як квітка, яка розпускається з насіння егоїзму, символізуючи зростання через самоінтерес. Егоїзм стає коренем, який тримає все на місці, ніби земля для рослини. Мислителі кажуть, що така символіка показує зв'язок, а не конфлікт, бо в реальності мотиви невидимі. Це ніби тінь і світло, де одне доповнює інше. У текстах описують, як альтруїзм може бути егоїстичним, коли приносить внутрішній спокій. Символічно це виглядає як коло, де кінець одного веде до початку іншого. Філософи додають, що дихотомія символізує моральний розвиток, де людина вчиться балансувати. У суспільстві це як договір, де самоінтерес веде до спільного добра. Такий підхід робить поняття живими, ніби казка з мораллю про єдність.

1.5. Різні філософські школи та їхні погляди на природу альтруїзму та егоїзму

У стародавній Греції філософи багато говорили про те, як люди поведуться з іншими. Платон у своїй книзі «Держава» описував ідеальне суспільство, де альтруїзм означає, що кожен робить свою справу для загального блага, а не тільки для себе. Він вважав, що справедливість виникає, коли люди допомагають один одному, бо це робить усю спільноту сильнішою. Арістотель у «Нікомаховій етиці» пояснював, що справжня чеснота включає турботу про друзів і родину, бо людина знаходить щастя в тому, щоб робити добро іншим. Для нього егоїзм не був повним злом, але він казав, що чисте прагнення тільки до власної вигоди шкодить душі. Ці мислителі вважали природу людини такою, що поєднує бажання допомагати і бажання жити добре самому. Вони не розділяли альтруїзм і егоїзм жорстко, бо бачили їх як частини одного життя [11].

Платон думав, що егоїзм веде до хаосу в суспільстві, якщо не контролювати його розумом. Арістотель додавав, що альтруїзм у дружбі приносить радість обом сторонам, тому це не жертва. У їхніх поглядах мораль не була тільки про жертву, а

про баланс. Філософи Греції впливали на пізніші ідеї, показуючи, що людина може бути і егоїстом, і альтруїстом залежно від ситуації. Вони брали приклади з життя, як воїни захищають місто не тільки за гроші, а за честь. Такі думки допомогли зрозуміти, що егоїзм може бути розумним, якщо не шкодить іншим. У стоїків, як Сенека чи Епіктет, альтруїзм бачили як частину життя за природою, де людина допомагає іншим, бо всі ми частина одного космосу. Вони казали, що справжня свобода приходить, коли не думаєш тільки про себе, а дбаєш про спільне добро.

Егоїзм для стоїків був слабкістю, бо прив'язує до бажань, які не контролюєш. Епікурейці, навпаки, вважали, що егоїзм у формі пошуку задоволення є основою, але альтруїзм виникає, коли допомагаєш друзям, бо це приносить спокій душі. Епікур у своїх листах писав, що дружба робить життя приємним, тому егоїзм не виключає допомоги іншим. Стоїки наголошували на обов'язку перед людством, де альтруїзм є чеснотою мудреця. Вони брали приклади з історії, як імператори допомагали бідним не за славу, а за внутрішній мир. Епікурейці думали, що чиста жертва без вигоди не потрібна, бо все зводиться до уникнення болю. Ці школи показували, що альтруїзм і егоїзм не вороги, а частини одного шляху до щастя [22].

Стоїки вчили контролювати емоції, щоб допомагати без жалю. Епікурейці додавали, що егоїзм розумний, якщо веде до гармонії з іншими. У їхніх текстах багато прикладів, як люди в спільнотах живуть, поєднуючи турботу про себе і про сусідів. Такі погляди вплинули на римську етику, де альтруїзм став обов'язком громадянина. У середньовічній філософії, особливо в християнстві, альтруїзм став центральним, бо Ісус учив любити ближнього як себе. Святий Августин у «Сповіді» пояснював, що егоїзм є гріхом, бо відводить від Бога, а альтруїзм веде до спасіння. Тома Аквінський у «Сумі теології» казав, що природний закон включає допомогу іншим, бо людина створена для спільноти. Для них егоїзм був наслідком первородного гріха, а альтруїзм - шляхом до Бога. Вони вважали, що чиста любов до інших без вигоди є ідеалом. Августин брав приклади з Біблії, як милосердя до бідних. Аквінський додавав, що розумний егоїзм можливий, якщо служить вищому добру. Ця школа бачила альтруїзм як жертву, подібну до хреста Ісуса [33].

Егоїзм критикували за егоцентризм, який руйнує суспільство. Вони впливали на етику, показуючи, що мораль приходить від Бога, а не від людини. У текстах багато роздумів про те, як монахи допомагають без нагороди. Альтруїзм для них був не тільки дією, а станом душі. Егоїзм бачили як спокусу, яку треба долати молитвою. Такі ідеї формували європейську мораль на століття. У час Просвітництва Томас Гоббс у «Левіафані» стверджував, що люди за природою егоїсти, бо в стані війни всіх проти всіх шукають тільки виживання. Для нього альтруїзм виникає з договору, коли люди поступаються частиною свобод для спільного миру. Жан-Жак Руссо, навпаки, вважав, що людина добра від природи, а егоїзм приходить від суспільства. У «Суспільному договорі» він казав, що альтруїзм є в спільній волі, де кожен думає про всіх. Гоббс брав приклади з історії війн, де люди допомагають тільки за вигоду. Руссо додавав, що в природному стані альтруїзм природний, як мати годує дитину. Ця школа показувала конфлікт між природою і суспільством. Егоїзм для Гоббса був основою, а альтруїзм – штучним [21, с. 66].

Руссо критикував це, кажучи, що справжня свобода в турботі про інших. Вони впливали на політику, формуючи ідеї прав. У текстах багато прикладів, як королі правлять егоїстично чи альтруїстично. Альтруїзм бачили як шлях до рівності. Егоїзм - як загрозу. Такі погляди змінили етику на раціональну основу. Іммануїл Кант у «Критиці практичного розуму» вважав, що мораль базується на обов'язку, а не на вигоді. Для нього альтруїзм справжній, тільки якщо робиш добро без думки про себе, бо інакше це егоїзм. Він казав, що категоричний імператив велить ставитися до інших як до цілей, а не засобів. Егоїзм Кант критикував як порушення універсального закону. Деонтологія, яку він заснував, бачить альтруїзм як обов'язок розуму. Кант брав приклади, як брехня заради вигоди шкодить моральності. Він додавав, що щастя приходить від виконання обов'язку, але не є метою. Ця школа показувала, що альтруїзм не залежить від почуттів.

Егоїзм для Канта був нижчим, бо прив'язаний до нахилів. Він вплив на етику, роблячи її незалежною від наслідків. У текстах багато роздумів про волю, яка обирає добро для інших. Альтруїзм бачили як універсальний принцип. Егоїзм - як егоцентризм, який руйнує автономію. Такі ідеї формували сучасну філософію прав

людини. Утилітаристи, як Джеремі Бентам у «Вступі до принципів моралі», вважали, що мораль вимірюється користю для більшості. Для них альтруїзм корисний, якщо приносить більше щастя всім, а егоїзм прийнятний, якщо не шкодить. Джон Стюарт Мілль у «Утилітаризмі» додавав, що вищі задоволення включають турботу про інших. Вони бачили егоїзм як природний, але альтруїзм - як шлях до загального блага. Бентам брав приклади з законів, де покарання стримують егоїзм. Мілль казав, що освіта виховує альтруїзм. Ця школа показувала, що мораль рахується наслідками [12, с. 44].

Альтруїзм для них не жертва, а розрахунок. Егоїзм критикували, якщо веде до страждань. Вони впливали на економіку і політику. У текстах багато прикладів, як реформи допомагають бідним. Альтруїзм бачили як максимізацію щастя. Егоїзм - як мінімізація, якщо розумний. Такі погляди змінили соціальну етику. У сучасній філософії Фрідріх Ніцше у «Так казав Заратустра» критикував альтруїзм як слабкість, бо це рабська мораль, а егоїзм сильних веде до зростання. Айн Ренд у «Чесноті егоїзму» стверджувала, що раціональний егоїзм є основою етики, а альтруїзм руйнує *individuum*.

Психологічний егоїзм, як у Гоббса, каже, що всі дії зводяться до самоінтересу. Ніцше брав приклади з історії, де герої живуть для себе. Ренд додавала, що альтруїзм веде до тиранії. Ця школа показувала, що альтруїзм може бути маскою для слабкості. Егоїзм для них - сила. Вони впливали на лібертаріанство. У текстах багато критики християнства за альтруїзм. Альтруїзм бачили як обман. Егоїзм - як чесність. Такі ідеї обговорюють у психології, де емпатія поєднує обидва.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЯВІВ ПОВЕДІНКИ ЯК МОРАЛЬНЕ ТЛО ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЮДИНИ

2.1. Особистість в системі взаємин Я-Інший

Людина завжди існує в оточенні інших індивідів, а її характер не може розвиватися ізольовано від цього соціального середовища, оскільки він формується через постійне спілкування з близькими людьми, які впливають на самоусвідомлення та поведінку. Вчені запропонували модель реляційного Я, в якій розуміння власної особистості тісно переплітається з розумінням значущих осіб у житті, і кожен такий зв'язок відображає динамічні відносини між собою та іншим, що робить самоідентифікацію залежною від взаємодій. Уявлення про важливих людей оживають під час нових зустрічей, що відбувається в рамках соціально-пізнавального процесу перенесення, коли людина починає сприймати незнайому особу як когось знайомого і відповідно поводить з нею за усталеними шаблонами, які були сформовані в попередніх стосунках. Такий підхід пояснює глибоку залежність характеру від соціальних контактів і підкреслює, що самоідентифікація завжди відбувається в контексті відносин, де люди створюють стійкі прив'язаності, оберігають свої зв'язки та відчувають сильний біль від відторгнення [12].

Все перелічене вище свідчить про фундаментальну важливість реляційного Я в формуванні особистості, де характер виявляється через спільні елементи з партнерами та включає різні ролі в відносинах, наприклад, у взаємодії батьків і дітей або в дружніх зв'язках, що робить уявлення про себе гнучким і залежним від конкретної ситуації. В нейропсиходинамічній моделі Я пов'язане з характером через складні мозкові процеси, де самість виникає з балансу внутрішнього і зовнішнього досвіду, інтегруючи емоції та спогади з іншими людьми, і саме така інтеграція робить характер динамічним у соціальному середовищі, дозволяючи людям з сильними прив'язаностями краще адаптуватися та відчувати підтримку в стосунках.

Характер складається з індивідуального, реляційного та колективного Я, де індивідуальне Я ґрунтується на унікальних рисах і підкреслює незалежність

особистості від зовнішніх факторів, тоді як реляційне Я формується через злиття з важливими людьми, містить частини уявлення про себе, які поділяються з партнерами, і визначає місце людини в конкретних стосунках. Колективне Я пов'язане з групами та включає соціальну приналежність, а всі ці рівні взаємодіють між собою, впливаючи на дії в суспільстві, наприклад, коли людина поводиться інакше в сімейному колі порівняно з робочим колективом. Реляційне Я акцентує увагу на персональних зв'язках, базуючись на прив'язаностях, що відрізняє його від колективного, і дослідження демонструють вплив цих рівнів на мотивацію, сприйняття світу, емоції та вибори, де люди з розвиненим реляційним Я більше спрямовані на близькі відносини і менше думають про особисті успіхи, роблячи їхній характер більш пристосованим. У порівнянні узгодженості Я-Інший в цінностях і рисах виявляється вища узгодженість саме в рисах, що впливає на стабільність відносин, тоді як узгодженість в цінностях менша через їх суб'єктивність, і саме така динаміка робить характер гнучким у соціальних контекстах, де люди шукають гармонію в стосунках та адаптують своє Я до партнера [23, с. 45].

Відносини змінюють уявлення про себе на всіх етапах зв'язків, від початку до кінця, і вчені аналізують вплив партнерів на самоусвідомлення, наприклад, в романтичних парах, де людина розширює своє Я через іншого, додаючи нові якості, що підвищує гнучкість особистості. Дослідження вказують на зміни в самоуявленні від близьких відносин, які впливають на якість зв'язків, і люди з високим самоконтролем легше пристосовуються, йдуть на компроміси заради партнера, що в підсумку зміцнює відносини. В психології, соціології та комунікації вивчають глибоко такі зміни в Я через взаємодію, які роблять характер живим і не застиглим, а розвиваються з досвідом, пояснюючи трансформації в парах, де люди стають подібнішими або доповнюють одне одного, і такі зміни підвищують самооцінку, роблячи людину задоволенішою в стосунках. Узагальнення Я-Інший формує соціальну взаємодію та допомагає вчитися на досвіді, але дитячі травми порушують процес, призводячи до проблем в спілкуванні, де узагальнення обмежує і допомагає в навчанні, а люди з травмами важче будують довіру та потребують підтримки для відновлення.

Самооцінка тісно пов'язана з соціальними зв'язками, де люди з високою самооцінкою мають міцніші відносини, але й самі відносини впливають на самооцінку, і в дослідженнях застосовують моделі випадкових ефектів, які виявляють зв'язки між стосунками і самооцінкою, наприклад, у підлітків. Узгодженість Я-Інший в характері зменшує внутрішні проблеми, і підлітки з високою згодою з батьками менше страждають від емоційних труднощів, що стосується різних пар, як батьки-дитина чи друзі, де узгодженість в рисах робить відносини стійкими та сприяє психічному здоров'ю. Розбіжності викликають конфлікти, і люди намагаються досягти згоди, що стає частиною зростання характеру, а в довготривалих спостереженнях видно зміни з часом, де узгодженість збільшується з віком і керує поведінкою в суспільстві. Контекстуальна варіативність характеру залежить від значущих інших, і Я вбудоване в міжособистісний контекст, змінюючись за принципом якщо-то, де реляційне Я робить характер адаптивним, дозволяючи людям відчувати себе по-різному в різних компаніях, що є природним для соціальних істот [16].

Характер виявляється через сприйняття себе і інших, де в перенесенні активується реляційне Я, і людина бачить нову особу як значущу, регулюючи своє Я відповідно, що впливає на почуття і вчинки, особливо в близьких відносинах, де ефект сильніший. Люди з високим реляційним усвідомленням більше зосереджені на зв'язках, краще пам'ятають соціальну інформацію та мотивовані зберігати злагоду, що керує їхніми бажаннями, де вони менше ризикують в особистих справах і завжди враховують партнера. Дослідження виявляють гендерні відмінності, де жінки часто мають сильніше реляційне Я, що залежить від культури, і в азіатських суспільствах колективне Я переважає, але реляційне завжди присутнє, роблячи характер соціальним. Узгодженість Я-Інший в характері і емоціях залежить від знайомства, де видимість рис і припущена подібність впливають, і більше знайомства підвищує узгодженість, пояснюючи зміни в поведінці при інших, де люди адаптуються для комфорту [20, с. 34].

Характер і соціальні відносини взаємно впливають одне на одного, де люди відрізняються рисами, що впливає на їхні зв'язки, а зв'язки формують риси, і вчені

вивчають взаємодію в різних ситуаціях, як в коханні чи дружбі. Репутація характеру впливає на вибір партнерів, де люди шукають подібність або доповнення, і в мережах взаємодій стає помітно, як характер розвивається все життя, від юності до старості. Зміни в Я через відносини роблять поведінку моральнішою, де люди вчаться співчуттю і стають менш самозосередженими, що стає основою моральної презентації, а характер як фон для дій показує взаємодію Я з Іншим, роблячи людину відповідальною, яка думає про наслідки для інших, і так виникає етична поведінка. Концепція Я і Інший пов'язує нормальний і патологічний характер, де розвиток залежить від відносин, а патологія виникає від порушень в зв'язках, що стає ключем до розуміння соціальних основ, де люди ростуть через взаємодію.

Людина не може існувати без інших, а її характер завжди залежить від стосунків, змінюючись в залежності від того, з ким спілкується, і вчені говорять про контекстуальну варіативність характеру, який змінюється в різних ситуаціях, наприклад, з друзями людина поводиться інакше, ніж з незнайомцями. Така варіативність показує, що Я вбудоване в міжособистісний контекст, і характер не статичний, а гнучкий, де дослідження вказують, що всі риси змінюються в ситуаціях, крім відкритості, яка лишається стабільною, роблячи характер адаптивним. Людина підлаштовується під інших, стає частиною системи Я-Інший, і стосунки формують самоусвідомлення, де люди вчаться через взаємодію, беруть риси від партнерів, що створює динаміку в характері. Характер стає частиною відносин, впливає на вибір партнерів, де люди шукають схожість і відчувають комфорт з подібними, що посилює зв'язки, а характер розвивається через життя, від юності до старості. Зміни роблять людину кращою в стосунках, де вона вчиться розуміти інших, і люди з сильними стосунками мають стабільніший характер, менше змінюються негативно, що робить життя гармонійним, а характер стає основою для взаємодії [11, с. 89].

Стосунки впливають на характер обох партнерів, де люди в парах стають подібнішими з часом, і така синхронія характеру проявляється в дослідженнях старших пар, які поділяють риси через спільний досвід. Люди адаптують свої риси, стають ближчими, і характер формується в інтимних стосунках, де люди вибирають партнерів за рисами, з добротою і надійністю на першому місці, що робить стосунки

міцними. Характер грає роль в задоволенні, де обидва партнери впливають один на одного, їхні риси взаємодіють, створюючи моделі ефектів, і люди з подібними рисами щасливіші, оскільки розуміють один одного. Характер змінюється в розвитку, від підліткового віку, де стосунки впливають на трансакції, втрати і надбання, і люди ростуть через події, вчаться на помилках, що робить характер зрілим. Люди стають кращими в системі Я-Інший, вчаться довірі, і характер стає частиною спільного життя, де люди ділять емоції, що посилює зв'язки, а характер не ізольований, завжди в контексті інших.

Характер і соціальні стосунки взаємопов'язані, де люди відрізняються в рисах, що впливає на їхні зв'язки, і дослідження оглядають взаємодію в різних типах, від повсякденних зустрічей до сім'ї. Характер розвивається через соціум, де люди вчаться на взаємодіях, змінюють риси, що робить їх адаптивними, і характер впливає на вибір друзів, де люди шукають схожих, відчують комфорт, що створює стабільні групи. Характер змінюється в ситуаціях, не постійний, і дослідження показують зміни в рисах, де люди поведуться інакше з різними людьми, що робить характер гнучким, залежним від контексту. Люди вчаться на досвіді, ростуть через стосунки, що робить їх сильнішими, а характер стає основою для соціальної поведінки, де люди думають про інших, стають емпатичнішими. Характер формується в розвитку, від дитинства, де стосунки впливають на риси, люди вчаться на прикладах, що робить їх соціальними, а характер завжди в системі Я-Інший [12, с. 45].

Розвиток характеру залежить від стосунків, де люди змінюються через події, і така перспектива розвитку показує, як стосунки приносять зміни, дозволяючи людям набиратися досвіду та ставати зрілішими. Характер впливає на інтимні зв'язки, де люди вибирають за темпераментом, що створює гармонію, і дослідження оглядають взаємодію в парах, де характер грає роль в задоволенні, а люди з подібними рисами щасливіші, оскільки розуміють один одного. Характер змінюється з часом, пари стають подібнішими, і така синхронія виникає, коли люди адаптують риси, стають ближчими, а характер не ізольований, завжди в контексті. Люди вчаться на взаємодіях, ростуть разом, що робить стосунки міцними, а характер стає частиною

пари, де люди ділять риси, що посилює зв'язки. Характер розвивається через життя, від юності, де стосунки формують риси, люди вчаться довірі, що робить їх кращими.

2.2. Роль альтруїзму та егоїзму в регуляції етичної поведінки людини

Альтруїзм і егоїзм слугують мотивами для людських вчинків, причому альтруїзм зосереджений на наданні допомоги іншим людям, а егоїзм спрямований переважно на отримання користі для самого себе. Строге визначення альтруїзму вказує на те, що дія втрачає свій альтруїстичний характер, якщо людина отримує від неї будь-яку особисту вигоду, хоча на практиці альтруїзм і егоїзм здатні поєднуватися в одних і тих самих вчинках. Егоїзм не завжди носить негативний відтінок, оскільки він може виявлятися в етичній формі, тоді як психологічний егоїзм стверджує, що всі дії людини врешті-решт спрямовані на досягнення власної користі, проте численні дослідження спростовують таку позицію, демонструючи, що люди часто допомагають іншим без очікування будь-якої винагороди, як це спостерігається, наприклад, у поведінці дітей чи мавп.

Альтруїзм бере свій початок від співчуття, яке спонукає до надання допомоги, тоді як егоїзм обмежує такі імпульси, але в етичних системах вони врівноважують одне одного, роблячи поведінку моральною через фокус альтруїзму на добробуті інших і захисну функцію егоїзму для самого індивіда. Разом альтруїзм і егоїзм керують етикою, оскільки можливість їх поєднання існує в багатьох ситуаціях, де егоїзм базується на самокористі, а альтруїзм – на турботі про інших, дозволяючи їм співіснувати в діях і роблячи вчинки людей значно складнішими через суміш мотивів [14, с. 78]. Психологічний егоїзм проголошує, що всі бажання людини є самокорисними за своєю суттю, на противагу альтруїзму, який стверджує, що деякі бажання спрямовані виключно на добро інших, причому кінцеві бажання не є інструментальними, а існують або для себе, або для інших, обмежуючи таким чином етику егоїзму, де мораль ґрунтується лише на самокористі.

Докази з досліджень підтримують існування альтруїзму, зокрема гіпотеза співчуття-альтруїзм, яка пояснює, як співчуття викликає щире бажання допомогти, і

експерименти підтверджують таку позицію, показуючи, що люди надають допомогу попри особисті витрати, без можливості уникнути відповідальності чи без зовнішньої оцінки. Мета-аналіз демонструє тісний зв'язок між співчуттям і просоціальною поведінкою, а спостереження за дітьми, які допомагають спонтанно, вказують на вроджений характер альтруїзму, який не може бути повністю пояснений егоїзмом, хоча існують й інші мотиви, такі як принципізм, що також керують етичними рішеннями. Альтруїстична поведінка активує певні ділянки мозку і протистоїть егоїзму, який мотивує до зосередження на власному добробуті, тоді як альтруїзм спонукає до просоціальних дій, роблячи загальну поведінку людей різноманітною через балансування цих мотивів у повсякденному житті.

Егоїзм заперечує можливість справжнього альтруїзму в психологічних теоріях, але сучасна психологія визнає альтруїзм як реальний феномен, де егоїзм веде до самокористі в етиці, а альтруїзм – до самовіддачі, і в гуманістичній психології вони врівноважуються, представляючи егоїзм як індивідуалізм, а альтруїзм як основу соціальних зв'язків. В еволюційному контексті альтруїзм пояснюється через вибір родичів чи взаємність, хоча психологічно він існує окремо, не зводячись до питань пристосованості, тоді як егоїзм зберігає ресурси для індивіда, а альтруїзм сприяє побудові спільноти. В етиці егоїзм подібний до утилітаризму в прагненні максимізувати власне благо, але альтруїзм спрямований на максимізацію загального блага, що впливає на вибори людей між інтересами себе та інших, і баланс між ними робить поведінку по-справжньому етичною.

Фактори впливу на альтруїзм і егоїзм відрізняються, оскільки альтруїзм мотивує до дій на благо інших, а егоїзм – до дій на власне благо, і розуміння таких ключових аспектів дозволяє керувати поведінкою, адже люди вчаться з власного досвіду [42]. Альтруїзм інтегрується в етику через різні евристичні правила, такі як деонтологія та етика чесноти, що акцентують на правилах і самореалізації, утилітаризм, який прагне максимізувати загальне щастя, та егоїзм, що фокусується на власній вигоді, причому егоїзм гальмує альтруїзм, зменшуючи готовність до пожертв, тоді як деонтологія та утилітаризм посилюють його. Самозречення, як прийняття страждань заради інших, слабо пов'язане з такими мотивами, і філософи на кшталт Канта

наголошують на обов'язку як основі альтруїзму, утилітаристи – на наслідках, етика чесноти – на соціальній гармонії, тоді як Ніцше підтримує егоїзм у контексті влади.

Психологічно альтруїзм пов'язаний зі співчуттям, а егоїзм – з фокусом на собі, і соціальний клас впливає на них, роблячи нижчі класи більш альтруїстичними, тоді як влада посилює егоїзм, а моральний розвиток веде до зростання альтруїзму через подолання евристичних упереджень. Інтервенції здатні протидіяти егоїзму та підвищувати альтруїзм, керуючи таким чином етичною поведінкою в моральній психології, де егоїсти стверджують, що всі бажання егоїстичні, а альтруїсти – що деякі з них спрямовані на благо інших, роблячи дії людей осмисленими в повсякденному застосуванні мотивів [34]. Альтруїзм і егоїзм впливають на соціальне навчання та суспільство в цілому, де крайній егоїзм проявляється як соціопатія, а альтруїзм – як щира допомога, хоча їх поєднання можливе, наприклад, у захисному альтруїзмі, який може переходити в патологічні форми.

В дослідженнях групова ідентифікація показує, як співчуття викликає допомогу, яка є альтруїстичною на рівні особи, але може бути егоїстичною на рівні групи, пропонуючи нову класифікацію, де альтруїзм не є чистим, а егоїзм не завжди негативним, і вони взаємодіють, впливаючи на етичні норми, де люди вчаться балансу. В розвитку альтруїзм з'являється на постконвенційному рівні, тоді як егоїзм домінує на ранніх стадіях, керуючи поведінкою в суспільстві через вплив альтруїзму, соціальної відповідальності та взаємності, причому підлітки зважають витрати і вигоди, виявляючи більше егоїзму, що пояснює їх моральні вибори, і люди ростуть морально з часом [24]. Роль альтруїзму в керуванні поведінкою є сильною, оскільки він протидіє егоїзму, і в теоріях етика бореться з егоїзмом, який є вродженим, тоді як альтруїзм проявляється як самовідданість, і емпірично альтруїзм існує в психологічних експериментах, де люди надають допомогу без нагород.

Звички теж впливають на мотиви через павловські системи, і не тільки егоїзм чи альтруїзм визначають поведінку, а в еволюційній біології біологічний альтруїзм пов'язаний з витратами на пристосованість, тоді як психологічний альтруїзм є іншим, і наслідки показують, як альтруїзм підтримує турботу про інших, а егоїзм обмежує до стимулів, роблячи баланс етики практичним, де люди діють з сумішшю мотивів, що

робить поведінку по-справжньому людською. Керування відбувається через обидва мотиви, враховуючи світлі і темні сторони егоїзму, який може спонукати до просоціальної поведінки, і люди знаходять рівновагу в мотивах, де альтруїзм допомагає іншим, а егоїзм думає про себе, і вони можуть поєднуватися, як показують дослідження.

Егоїзм каже діяти для себе, альтруїзм – для інших, і вони співіснують, дозволяючи людям діяти з обома мотивами, що робить поведінку етичною, оскільки альтруїзм протидіє егоїзму, але егоїзм не завжди поганий, захищаючи себе, і люди балансують мотиви, допомагаючи без шкоди собі, створюючи гармонію. Альтруїзм виникає з співчуття, егоїзм – з самозахисту, і вони регулюють етику, де люди обирають дії з урахуванням обох, роблячи вибір осмисленим, і альтруїзм робить суспільство кращим, тоді як егоїзм тримає баланс, а люди вчаться на досвіді, стаючи моральнішими. Альтруїзм і егоїзм впливають на здоров'я, захищаючи в кризах, де люди з альтруїзмом краще справляються, а егоїзм дає силу, і мотиви змінюються з ситуаціями, дозволяючи людям адаптувати поведінку, роблячи етику гнучкою [23].

Егоїзм має світлі і темні сторони, спонукаючи до добра, тоді як альтруїзм не завжди чистий, і дослідження показують як егоїзм веде до допомоги, а альтруїзм – з емпатією, і вони взаємодіють, дозволяючи людям допомагати з обома мотивами, роблячи дії складними. Егоїзм захищає ресурси, альтруїзм будує спільноту, і вони регулюють етику, де люди вчаться балансу, стаючи менш егоїстичними, і альтруїзм виникає з бажань, як і егоїзм, але дослідження заперечують чисту егоїстичність, оскільки люди мають альтруїстичні бажання, допомагаючи без вигоди, що показує роль альтруїзму, тоді як егоїзм обмежує, але разом вони керують.

Люди обирають етичні дії, думаючи про наслідки, де альтруїзм робить поведінку моральною, а егоїзм додає практичність, і мотиви впливають на суспільство, де люди вчаться на прикладах, роблячи етику спільною. Альтруїзм і егоїзм в розвитку показують, як підлітки більше егоїстичні, зважаючи витрати, і дослідження демонструють як альтруїзм росте з віком, роблячи людей просоціальними, а егоїзм зменшується, регулюючи поведінку через соціальну відповідальність, де люди допомагають більше. Альтруїзм впливає на етику, як і

егоїзм, і дослідження в кліматичних змінах показують роль, де альтруїзм веде до дій, а егоїзм обмежує, і люди з альтруїзмом дбають про середовище, роблячи етичні вибори, тоді як егоїзм фокусує на собі, але баланс потрібен для дій на загальне благо.

Альтруїзм робить споживання етичним, егоїзм впливає на вибори, і вони разом керують, де мотиви змінюються з соціумом, дозволяючи людям адаптувати етику, роблячи поведінку адаптивною [12]. Лідерство балансує егоїзм і альтруїзм, де лідери думають про себе і інших, і дослідження показують як егоїзм і альтруїзм слугують краями лідерства, дозволяючи людям вчитися балансу і ставати кращими. Альтруїзм в етиці протидіє егоїзму, який є вродженим, але люди діють з сумішшю, роблячи поведінку людською, де альтруїзм підтримує турботу, а егоїзм обмежує, регулюючи етику практично, і люди допомагають з вигодою, створюючи стійкість.

Альтруїзм в споживанні веде до етики, егоїзм впливає на вибори, і дослідження показують шляхи, де люди з альтруїзмом обирають етичне, думаючи про інших, а егоїзм додає самоідентифікацію, і вони разом формують поведінку, впливаючи на життя, де люди ростуть морально.

2.3. Психологічні аспекти і механізми формування уявлень про турботу про інших та вигоду для себе

Людина починає формувати уявлення про турботу ще з дитинства, спостерігаючи за батьками та близькими людьми, які демонструють приклади допомоги один одному, що створює міцну основу для розвитку співчуття в подальшому житті. Діти вчаться ділитися іграшками з однолітками, бачачи радість в очах інших від таких жестів, і така взаємодія робить турботу приємним досвідом, який запам'ятовується надовго. Пізніше в шкільному середовищі друзі впливають на формування таких поглядів через спільні ігри та взаємну допомогу, що посилює ідею про користь дій, спрямованих на благо інших, і водночас уявлення про вигоду для себе з'являється поряд, коли людина розуміє, що надана допомога часто повертається, наприклад, у формі взаємної підтримки від друга.

Дослідження підкреслюють роль співчуття в забезпеченні стійкості до життєвих викликів, оскільки воно захищає від емоційної втоми в роботі з людьми, і люди з сильним співчуттям відчувають менше виснаження, сприймаючи турботу як невід'ємну частину свого існування. Вигода від турботи приходить через внутрішнє емоційне тепло, яке не є матеріальним, але надає глибоке задоволення, роблячи уявлення про неї міцними та такими, що керують щоденними виборами на користь дій, корисних для всіх. Самоспівчуття тісно пов'язане з турботою про інших, допомагаючи уникнути вигорання, оскільки люди з розвиненим самоспівчуттям краще піклуються про власне благополуччя, що дозволяє їм довше надавати допомогу іншим, і дослідження підтверджують таку взаємозв'язок, роблячи турботу стійкою та довготривалою.

Турбота перетворюється на звичку через постійне повторення дій, а вигода від неї накопичується поступово, дозволяючи людям відчувати себе щасливішими в повсякденному житті [9]. Формування уявлень про турботу залежить від ролей, які людина виконує в житті, наприклад, ті, хто доглядає за хворими, розвивають сильне співчуття через постійне піклування про слабких, що змінює їхній погляд на світ і робить допомогу більш цінною в очах таких індивідів. Однак труднощі виникають, коли доглядальники втомлюються від надмірного навантаження, і вони шукають рівновагу з власною вигодою, де психологічна сила грає ключову роль, включаючи віру в себе, вміння гнучко вирішувати проблеми та пошук сенсу в діях, що разом формують уявлення про турботу як про щось корисне.

Люди вчаться бачити користь в турботі, яка надає відчуття мети, і дослідження говорять про роль таких елементів у захисті від емоційного спустошення, роблячи уявлення про вигоду для себе невід'ємною частиною загальної картини. Механізми діють разом, створюючи баланс в думках, де люди поводяться з урахуванням обох сторін – турботи про інших та власних інтересів. Самоспівчуття і турбота про інших є взаємопов'язаними, формуючи здоровий погляд на життя, де одна форма турботи включає себе як суб'єкта, а інша фокусується на іншому, створюючи таким чином здорову та збалансовану турботу, і дослідження показують таку відмінність, роблячи уявлення глибшими та більш нюансованими.

Формування таких уявлень триває все життя, змінюючись з появою нових ролей, і вигода стає видимою з накопиченням досвіду, дозволяючи людям адаптувати погляди до різних ситуацій [16]. Уявлення про турботу формуються також через порівняння себе з іншими, коли люди дивляться на погляди близьких і помічають відмінності, наприклад, доглядальники вважають себе сильними, але інші бачать їх втомленими, що змушує коригувати власні думки та вчитися сприймати турботу як спільну справу. Вигода для себе приходить через подяку від інших, яка піднімає настрій і мотивує до подальших дій, а механізми включають взаємодію з людьми, де люди формують почуття контролю через досвід і керують ситуаціями ефективніше.

Дослідження описують такі процеси, які допомагають відновлюватися після бід, роблячи уявлення про вигоду міцнішим, коли людина бачить користь надовго і вкладає в стосунки з ентузіазмом. Так ідеї стають стійкими, керуючи поведінкою в групах, де турбота стає частиною себе, а вигода вплітається в щоденне життя, дозволяючи людям знаходити рівновагу легко. Просоціальна поведінка представляє собою дії на користь інших, які є добровільними і допомагають групам або окремим особам, формуючи уявлення про турботу через практичні приклади, і дослідження пояснюють такий феномен, де люди вчаться на досвіді, турбота росте з практикою, а вигода приходить через радість від взаємодії.

Співчуття до себе є важливим у формуванні уявлень, оскільки людина вчиться дбати про себе, роблячи турботу про інших справжньою та такою, що не призводить до швидкого виснаження, і погляди на вигоду стають кращими, коли людина знає, що самодопомога необхідна для довготривалої допомоги іншим. Дослідження підтверджують користь співчуття, яке тісно зв'язане з душевним здоров'ям, дозволяючи людям менше нервувати та бачити турботу як добрий колообіг, де вигода приходить через спокій і внутрішній комфорт. Механізми включають контроль емоцій, коли людина керує почуттями та уникає спустошення, роблячи уявлення міцнішими та такими, що не змінюються легко, і люди діють з серця, перетворюючи турботу на звичайну справу, де вигода не виглядає самолюбством, а стає частиною спільного блага.

Типологія механізмів просоціальних дій є різноманітною, включаючи різні мотиви, що допомагає розуміти турботу глибше, і дослідження узагальнюють такі процеси, де формування йде через тренування, люди практикують співчуття щодня, воно збільшується з роками, а вигода стає частиною життя [44]. Самооцінка впливає на уявлення про турботу, оскільки люди з доброю самооцінкою частіше допомагають іншим, вважаючи себе спроможними до таких дій, що створює позитивні ідеї, і вигода для себе приходить через особистий розвиток, коли людина росте через власні вчинки. Механізми включають зв'язок елементів, де самооцінка і співчуття йдуть разом, допомагаючи одне одному, і дослідження показують такий зв'язок, який сприяє внутрішній силі, дозволяючи людям жити краще та робити уявлення про турботу ширшим, включаючи розуміння бажань не тільки своїх, а й спільноти.

Так ідеї стають складними, торкаючись всіх сторін життя, де люди поведуться морально, а турбота з'єднується з особистим ростом. Альтруїзм пов'язаний з щастям, оскільки допомога іншим приносить радість, і для індивідуалістів така дія не є чистою, а включає вигоду, як пояснюють дослідження, де механізми діють через досвід, люди вчаться з прикладів, і альтруїзм стає нормою, з інтеграцією вигоди в уявлення [48]. Соціальні зв'язки формують уявлення про турботу через розмови та спостереження за тим, як інші дбають, що створює способи з'єднання з людьми, і психологічні процеси допомагають переживати стрес, роблячи уявлення про вигоду таким, що приходить через взаємну допомогу, коли людина отримує підтримку назад.

Така взаємодія робить турботу обопільною, і дослідження розповідають про ці способи, які включають роботу мозку, де люди відчувають близькість, посилюючи турботу, а вигода стає груповою, укріплюючи колективи. Формування йде через постійні контакти, коли люди змінюють ідеї та стають чутливішими, перетворюючи турботу на правило, з вплетеною вигодою в існування. Функції уявлень є адаптивними, корисними в оточенні, і люди тримають погляди, бо вони нагороджують, формуючи турботу, де механізми змінюються з віком, люди знаходять більший сенс, а вигода стає глибшою та значимішою.

Турбота про інших приносить користь собі, оскільки люди відчувають щастя від допомоги, і дослідження показують такий ефект у ментальному здоров'ї, де

турбота покращує самопочуття, дає сенс і зменшує стрес, дозволяючи людям відчувати зв'язок з оточенням. Такий процес формує уявлення про добро, де вигода приходить через емоції, люди отримують допамін від добрих справ, роблячи турботу приємною та мотивуючою. Механізми включають мозкові процеси, коли люди вчаться на прикладах і бачать користь, створюючи звичку, де турбота стає частиною життя, а люди балансують її з самотурботою, уникаючи виснаження.

Уявлення формуються з дитинства, коли діти вчаться дбати та ростуть з цим, роблячи вигоду очевидною через відчуття спокою, і турбота про інших діє як самодопомога, приносячи радість, як підтверджують дослідження, де механізми працюють через емоції, роблячи людей щасливішими [31]. Добрі дії фокусують на інших, покращуючи благополуччя, і дослідження показують такий ефект в актах доброти, де люди відчувають позитив, а турбота про себе теж потрібна для балансу, формуючи уявлення через практику, коли люди тренують доброту та бачать вигоду, роблячи життя кращим.

Механізми включають еволюцію, оскільки люди еволюційно дбають для переваг, будуючи спільноти, де вигода приходить через підтримку та взаємну допомогу, створюючи цикл, і уявлення про турботу ростуть, роблячи людей емпатичнішими та такими, що розуміють потреби інших. Вигода не є егоїстичною, а спільною, і дослідження в альтруїзмі показують наукову основу, де поведінка безкорислива приносить радість, механізми психологічні з внутрішньою мотивацією, турбота стає нормою, вигода інтегрується, а формування йде через досвід та взаємодії.

Психологічний егоїзм стверджує, що всі мотиви спрямовані на себе, але альтруїзм існує, як заперечують дослідження чисту егоїстичність, де люди допомагають з турботою, формуючи уявлення, і вигода приходить через задоволення, роблячи турботу про інших саморозвитком, який дає сенс. Механізми включають співчуття, коли люди відчувають емоції інших і це веде до дій, роблячи уявлення такими, що ростуть, люди стають кращими, а вигода не матеріальна, а емоційна, і дослідження показують нагороди від допомоги, покращення здоров'я, будівництво спільнот, де люди відчувають приналежність.

Такий процес робить уявлення стійкими, механізми еволюційні, оскільки люди дбають для виживання, вигода в групі, турбота стає інстинктом, люди балансують з собою, а формування триває життям, дозволяючи адаптувати ідеї [24]. Співчуття є ключовим у турботі, зменшуючи стрес, і дослідження показують його важливість для благополуччя, де турбота про себе і інших дає зв'язок, люди відчувають близькість, що веде до дій, а вигода приходить через спокій. Механізми включають еволюцію зцілення, коли люди зцілюють через турботу, даючи переваги, і турбота про інших діє як зцілення себе, приносячи радість, як показують дослідження в емпатичній турботі, де альтруїзм спрямований на благо інших.

Вигода не є егоїстичною, а справжньою, уявлення ростуть з цим, люди стають моральнішими, турбота стає звичкою, вигода інтегрується в життя, механізми психологічні з внутрішньою мотивацією, а формування йде через практику, коли люди тренують співчуття.

2.4. Етичні та соціальні норми як інструменти боротьби з байдужістю та ігноруванням соціального

Етичні норми допомагають людям долати байдужість через постійне нагадування про обов'язок перед оточенням, спонукаючи вчитися не обходити стороною проблеми інших і реагувати на них активно. Соціальні норми створюють потужний вплив на поведінку, роблячи байдужість небажаною в очах спільноти, і дослідження демонструють роль таких норм у прийнятті рішень, де люди уникають ігнорування через страх критики чи осуду, що врешті-решт знижує рівень байдужості в суспільстві. Норми діють через внутрішні думки індивідів, коли люди вважають, що інші чекають від них певних дій, і така переконаність спонукає реагувати на ситуації, роблячи байдужість меншою в групах з міцними нормами, де ігнорування соціального стає рідкісним явищем.

Етичні норми містять моральні правила, які вчать піклуванню про ближніх, тоді як соціальні норми додають груповий аспект, і разом вони змінюють вчинки людей, роблячи їх рухливішими та готовими відповідати на біди оточення, що врешті-решт

будує кращий колектив з вищим рівнем емпатії. Модель невідання в соціально-психологічному контексті пов'язана з вірою в змови та пояснює байдужість, але норми ефективно борються з таким феноменом, розвиваючись з часом і пристосовуючись до нових проблем, роблячи байдужість меншою, а ігнорування слабшим [14, с. 45]. Соціальні норми протидіють ігноруванню через створення враження спільної думки, коли люди думають, що всі навколо проти байдужості, і така ілюзія зменшує ігнорування, як показують дослідження про різні культури, де люди вчаться перемагати незнання завдяки етичним обов'язкам, які роблять норми потужнішими.

Байдужість часто походить від браку знань, але норми заповнюють таку пустоту, вчачи чутливості до потреб інших, і ігнорування стає моральною бідною, викликаючи відчуття сорому, що спонукає до змін у поведінці. Соціальні норми містять зразки для наслідування, коли люди копіюють дії інших, поширюючи рух до активності, тоді як етичні норми додають сенс, пояснюючи, чому саме потрібно діяти, і плутанина в нормах є ключовою, оскільки невпевненість в думках інших підтримує погані норми, як підтверджують дослідження. Разом етичні та соціальні норми перемагають байдужість, роблячи суспільство чутливим, де ігнорування меншає крок за кроком, а норми адаптуються до специфіки груп [23, с. 56].

Інтервенції з нормами допомагають виправляти помилкові думки, дозволяючи людям дізнаватися справжні погляди інших, що знижує байдужість, і плутанина в нормах часто веде до ігнорування, але дослідження радять точні методи для роблення норм дієвими. Етичні норми фокусуються на правді, протидіючи обману, тоді як соціальні норми додають груповий вплив, і разом вони змінюють спільноту, роблячи байдужість непотрібною, де люди діють разом, а ігнорування соціального втрачає силу. Норми створюють нові звички, вчачи відповідальності, і обмеження знань та волі в незнанні представляють етичну проблему, яку норми допомагають долати, діючи в різних культурах, де норми змінюються, байдужість меншає всюди, а ігнорування стає минулим.

Норми впливають на чесність, зменшуючи обман через ігнорування, і люди вчаться тримати правила, як показують дослідження в спільнотах з відмінностями,

але норми завжди корисні, створюючи власні вірування, що протидіє байдужості та робить ігнорування меншим. Етичні норми містять стандарти моралі, вчачи правдивості, тоді як соціальні норми додають оточення, і разом вони борються з незнанням, змінюючи думки людей та роблячи їх свідомими. Люди уникають інформації про вплив власних дій, що дозволяє самолюбство, але норми зменшують альтруїзм у негативному сенсі, як показують мета-аналізи досліджень про мотиви, де норми тримаються через неясність і потребують підкріплення, роблячи байдужість слабшою з часом, а ігнорування меншим [17, с. 56].

Плутанина в нормах веде до байдужості, коли люди неправильно розуміють інших, як пояснюють дослідження, але норми допомагають виправити ситуацію, роблячи думки чіткими, і етичні норми фокусуються на філософії, протидіючи ігноруванню, тоді як соціальні норми додають практику, разом створюючи зразок для наслідування. Байдужість меншає через навчання, коли люди вчаться з прикладів, і ігнорування стає рідким, а досвід впливає на моральні судження, формуючи норми, що допомагає боротися з байдужістю, роблячи норми частиною життя та змінюючи щоденні вчинки, де суспільство стає добрішим, а байдужість зникає.

Моральне ігнорування залежить від норм, коли люди обирають не знати про певні речі, як показують дослідження про гнучкість, але норми роблять ігнорування дорожчим, і етичні норми містять ідеї про обов'язок, протидіючи байдужості, тоді як соціальні норми додають вплив, разом змінюючи вибори людей та роблячи їх моральнішими, де ігнорування меншає. Норми діють через образ себе, коли люди хочуть виглядати добре в очах інших, і плутанина норм виникає, коли багато відкидають норму приватно, але думають, що інші приймають її, підтримуючи байдужість, але норми змінюють таке становище, створюючи добрий колообіг, де байдужість йде геть, ігнорування стає минулим, а норми укріплюються.

Норми допомагають боротися з байдужістю, роблячи поведінку гнучкою, як показують дослідження про роль норм, і соціальні норми базуються на очікуваннях, ведучи до дій, зменшуючи байдужість, де люди діють морально. Норми включають справедливість, протидіючи ігноруванню, і етичні норми дають стандарти, вчачи відповідальності, що робить суспільство кращим, змінюючи вибори людей на користь

добра, де байдужість стає рідкою. Соціальні норми створюють тиск, коли люди уникають осуду, ведучи до дій, тоді як етичні норми додають глибину, пояснюючи чому, і разом вони борються з байдужістю, роблячи людей активними, які реагують на проблеми, а норми адаптуються, змінюючись з часом, роблячи байдужість слабшою, ігнорування меншим, де люди вчаться на нормах, стають чутливими, і норми роблять етику практичною, яку люди застосовують щодня [29, с. 67].

Етичне мислення в змінах є важливим, протидіючи нерівності, як показують дослідження, і норми будують соціальний капітал, сприяючи здоров'ю, зменшуючи байдужість через етику, де люди думають про інших та ведуть до дій. Соціальні норми протидіють обману, роблячи чесність нормою, і ігнорування стає проблемою, коли люди вчаться правдивості, тоді як етичні норми додають зобов'язання, борючись з байдужістю, роблячи суспільство справедливим. Норми змінюють ініціативи, роблячи людей свідомими, де байдужість зникає, ігнорування меншає через освіту, і норми пояснюють межі, дозволяючи людям розуміти відповідальність, що робить норми ефективними, а етичні роздуми на межах байдужості зменшують її, спонукаючи людей діяти більше, і норми адаптуються до культур, працюючи скрізь.

Соціальні норми впливають на чесність, зменшуючи брехню, як показують дослідження в суспільствах, і норми можуть бути строгими, ведучи до добра, зменшуючи байдужість, де люди діють просоціально, протидіючи ігноруванню, роблячи інформацію важливою. Етичні норми додають мораль, коли люди обирають знати, борючись з байдужістю, роблячи суспільство етичним, і норми змінюють поведінку, уникаючи ігнорування, де люди думають про наслідки. Соціальні норми створюють звички, коли люди копіюють добро, тоді як етичні норми пояснюють чому, і разом вони сильні, роблячи байдужість слабшою, ігнорування рідким, де норми тримаються через підтримку, люди вчаться на прикладах, норми роблять суспільство кращим, змінюючи щоденне [34].

Моральне відключення залежить від норм, коли люди обирають не знати, як показують дослідження про роль норм, які condonують погане, але норми борються з цим, роблячи відповідальність ясною через етичні аспекти, зменшуючи байдужість, де люди діють етично. Соціальні норми додають тиск, ведучи до змін, і ігнорування

стає дорожчим, роблячи його небажаним, де суспільство стає чутливим, люди реагують на драму, і норми пояснюють чому діяти. Етичні роздуми на байдужості зменшують її, дозволяючи людям розуміти межі, що робить норми інструментами, де байдужість зникає, ігнорування меншає через норми, люди вчаться емпатії, норми змінюють мислення, роблячи етику частиною життя.

РОЗДІЛ 3. АРХІТЕКТОНІКА ДУАЛІЗМУ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ

3.1. Відображення уявлень альтруїзму в українських культурних патернах

Український фольклор демонструє альтруїзм через численні казки, де герої активно допомагають іншим, дозволяючи людям вчитися доброті ще з дитинства, і такі оповіді розповідають про персонажів, які жертвують собою заради родини, як це видно в історії про Котигорошка, який рятує сестру та братів від змії, беручи з собою палицю та їжу, прощаючись з батьками перед тим, як вирушити в ліс, де змії намагається вбити його, але Котигорошко б'ється з чудовиськом, вбиваючи його трьома потужними ударами, звільняючи родичів з в'язниці, де вони ледь живі, забираючи скарби та повертаючись додому, що вчить самопожертві, родинній турботі та перемозі добра над злом. Українці виявляють витривалість і вірять у перемогу, як це видно в історії захисників Донецького аеропорту, яких називають кіборгами [14, с. 56].

Казки значно впливають на формування національного характеру, оскільки вони формують моральні принципи, підкреслюють відповідальність перед оточенням, показують співчуття до ближніх і вчать турботі про них, роблячи фольклор джерелом етичних норм, яке консолідує суспільство, особливо в періоди війни, коли традиції переосмислюються та стають сучасними, де доброта перетворюється на ключовий елемент, а допомога іншим стає нормою, спонукаючи людей діяти разом і підтримувати один одного, що робить культуру сильною та стійкою до труднощів. Альтруїзм стає невід'ємною частиною життя, передаючись поколіннями через казки та оповіді, де люди вчаться бути добрими, допомагають слабким і захищають своїх, формуючи основу українського духу, який є колективним, турботливим і готовим до жертви, оскільки українці цінують родину, поважають близьких і готові на все заради них.

Приказки та прислів'я демонструють альтруїзм у повсякденному житті, кристалізуючи народну мудрість і вчачи турботі про інших, як у виразах на кшталт

«нема у світі цвіту цвітійшого над маківочки нема ж й роду ріднішого від матіночки», «усе купиш матері батька не купиш», «горілка не дівка а мачуха не мати», «у нашого роду нема переводу», «до свого роду хоч через воду», «коли хочеш з доні молодиці то держи в іжових рукавицях», «тернина грушок не родить», «син мій а розум у нього свій», «дітки плачуть а в матері серце болить», що акцентують материнську турботу, показують міцні родинні узи та вчать співчуття до дітей. Інші приказки говорять про патріотизм, як «ми віддамо життя і долю за народ і свободу», «де любов до батьківщини герой жодна сила ворога не встоїть», «хоч пекло а тут рай де ти народився там і помреш», «від серця до Бога пряма дорога», «серце серцю вість дає», «хто серце дає той і гроші дасть» [23].

«Скучив за домом і в небі і на землі», «якщо ми покинемо свою землю наші діти проклянуть нас» відображають готовність до самопожертви, показують глибоку любов до землі та вчать допомагати спільноті, фіксуючи стереотипи, де прислів'я підкреслюють універсальне материнство та емоційність, спонукаючи людей допомагати іншим з серця, роблячи культуру теплою, турботливою та колективною. Приказки передаються усно, впливаючи на поведінку людей, які вчаться доброті, стають альтруїстичними та підтримують слабких, формуючи основу соціальних норм, які консолідують народ, особливо в кризах, де альтруїзм стає силою, що об'єднує та допомагає вижити, спонукаючи людей діяти разом і перемагати труднощі, роблячи Україну стійкою, витривалою та доброю, оскільки фольклор формує характер і вчить цінностям.

Думи та героїчні образи демонструють альтруїзм в історичному контексті, прославляючи героїв, які захищають спільноту, як у думках про козаків, про Марусю Богуславку, про Самайла Кішку, про Івана Богуна, де герої демонструють самопожертву та моральну відповідальність, а образ козака Мамая як воїна-мудреця в позі Будди завжди готовий до оборони, уособлюючи альтруїзм і захищаючи рідну землю, що вчить патріотизму та турботі про народ. Ліричні епічні твори, як баллада «Лебедюга пішла на війну з панами», підкреслюють відповідальність і показують моральну підтримку, а фольклор переосмислюється в війні, як у колядці «Там у

Бахмуті», присвяченій загиблим героям, згадуючи дітей поранених захисників та підкреслюючи єдність, де наша родина вся Україна, і Збройні сили, і ТрО [44].

«Під Божим стягом йдем до звитяги», пісня «Враже прокляття ворогу» мобілізує спільноту, показуючи доброту до своїх і непримиренність до зла, а символіка в ритуалах весільних піснях, як трава для слухняності, квіти для швидкоплинності, гарбуз у ритуалах, передає турботу про родину та показує спільноту. Фольклор слугує джерелом мудрості, педагогіки та етики, формуючи характер через альтруїзм і взаємодопомогу, особливо в кризах, де люди вчаться жертвувати та стають сильнішими, роблячи культуру живою, адаптивною та такою, що зберігає цінності, з альтруїзмом як основою, що об'єднує покоління, спонукаючи людей діяти для блага, допомагати сусідам і захищати країну, формуючи паттерн української культури, глибокий, історичний, що вчить жити разом і показує силу добра.

Казки демонструють альтруїзм через взаємодію тварин і людей, як у історії про старого пса Сірка, де вовк допомагає покинутому псу, переконуючи господарів у його цінності, а Сірко пам'ятає борг вовку, вчачи пам'яті про допомогу та співчуття до слабких, або в оповіді про Пана Коцького, де маленька лисичка рятує старого kota, даючи йому теплий дім, і вони разом обманюють хижаків, показуючи взаємодопомогу та вчачи захищати вразливих. У казці «Пташиний подарунок дівчинка Катруся» дівчинка загортає замерзлих птахів у рукавиці та шарф, бере їх додому, село прихищає всіх птахів, вони нагадують про віру піснею, потім відпускають, знаходячи прикрашені пасхальні яйця як нагороду за доброту, що вчить гармонії з природою [11].

У казці «Лялька» мати на смертному ложі благословляє дочку, дарує ляльку, яка захищає Параску від зла, веде через небезпеку до щасливого життя, втілюючи захисну любов і показуючи турботу з минулого, а казки відображають цінності, цінуючи старших, захищаючи слабких, пам'ятаючи борги та підкреслюючи свободу для гармонії, вчачи жити з природою. Українці допомагають тваринам і дбають про природу як культурний паттерн, колективний і співчутливий, де люди діють для інших, отримують нагороду, роблячи життя кращим, і казки передаються

поколіннями, формуючи поведінку, де діти вчаться доброти та стають альтруїстичними, формуючи основу суспільства, згуртованого та турботливого, з альтруїзмом як нормою, глибоко вкоріненою в культурі та історичною.

Слов'янський альтруїзм проявляється в допомозі українським біженцям, будучи спонтанним, імпровізованим та антисистемним, з впливом посткомуністичного досвіду, де інформанти з слов'янських країн мотивовані допомагати, порівнюючи з нордичними, які більш системні, тоді як слов'янські емоційні, діють швидко та допомагають особисто, корені в культурі з історичними впливами, де слов'яни пережили комунізм, знають труднощі та співчують біженцям, проявляючи в суспільстві, приймаючи у доми, даючи їжу та допомагаючи з роботою [4].

Такі культурні корені є колективними та турботливими, роблячи альтруїзм силою, що об'єднує та допомагає в кризах, де люди діють разом, підтримують слабких, роблячи суспільство стійким, витривалим та добрим, з історичними подіями, що впливають на цінності, і слов'яни допомагають українцям, показуючи солідарність та вчачи емпатії, де люди вчаться на минулому та стають кращими, формуючи паттерн культури, глибокий та соціальний. Альтруїзм проявляється в допомозі, спонтанній та ефективній, де люди діють з серця, не чекають систем, імпровізують, роблячи допомогу швидкою та дієвою, з коренями в історії, колективними та турботливими, показуючи силу народу, альтруїстичного та готового допомогти.

Казки демонструють альтруїзм через добрих дівчат, як у типі казок «Добрі і злі дівчата», де добра дівчина допомагає яблуні та отримує нагороду, представляючи взаємний альтруїзм, і східноєвропейські культури мають більше таких оповідей, з слов'янськими традиціями, багатими на альтруїзм, де допомога надприродним істотам, духам та чарівним створінням йде далі, ніж людям, показуючи цінності, реципрокні та такі, що винагороджують доброту. Казки впливають на культуру, вчачи допомагати та показуючи наслідки, де люди вчаться бути добрими та стають альтруїстичними, формуючи паттерн у фольклорі, історичний та культурний.

Альтруїзм не є чистим, а з нагородою, але вчить добра, де люди діють для інших, отримують користь, роблячи суспільство гармонійним, згуртованим та турботливим, і казки поширені в слов'янах більше, ніж в інших, показуючи культурні відмінності, де люди допомагають тваринам та природі, вчачи емпатії та формуючи характер, де діти ростуть з цим та стають добрими, формуючи основу цінностей, колективних та альтруїстичних, з альтруїзмом як частиною життя, глибокою та стійкою [12].

Казки вчать альтруїзму через хоробрість, як у казці Лесі Українки про Котигорошка, який вчить поваги до матері та показує любов до землі, представляючи просоціальні цінності, або Кирило Кожум'яка, що демонструє мужність, допомагає іншим та долає труднощі, символізуючи незламність, а лицарі та козаки в казках роблять героїчні вчинки, стикаються з ворогами та захищають інших, формуючи національні риси, що вчать хоробрості через допомогу. Люди діють для спільноти, жертвують собою, роблячи культуру сильною, патріотичною та турботливою, і казки впливають на дітей, вчачи справедливості та показуючи перемогу добра, де українці ростуть з цим, стають альтруїстичними, допомагають сусідам та захищають країну, формуючи паттерн культури, історичний та колективний, з альтруїзмом як нормою, глибокою та стійкою. Люди діють разом, перемагають зло, роблячи суспільство згуртованим, витривалим та добрим, оскільки фольклор формує цінності та вчить жити для інших.

3.2. Прояви егоїзму у суспільно-культурному просторі України

Українське суспільство демонструє егоїзм через значний розрив між багатими та бідними верствами населення, який походить від глибоко вкоріненої жадібності, що виникла внаслідок дикого капіталізму 1990-х років, коли люди стали більш егоїстичними, думаючи переважно про себе, що веде до браку згуртованості в спільноті, де злочинність панує, а суспільство розірване на частини, з багатими, які не допомагають бідним, а лише накопичують багатство, проявляючи таким чином егоїзм у повсякденному житті. Молоді люди все більше покладаються виключно на

себе, не чекаючи підтримки від держави, і число таких індивідів зросло на 5-7 відсотків з 1990-х років, дозволяючи їм досягати цілей самостійно, що робить суспільство індивідуалістичним, де люди менше думають про спільне благо та фокусуються на своєму особистому успіху, представляючи культурний зсув до вільнішого, але більш егоїстичного способу життя [52].

Люди активно шукають особисту вигоду, ігноруючи проблеми інших, що веде до численних соціальних проблем, таких як зростання бідності та збільшення нерівності, роблячи егоїзм нормою, яка є глибокою та економічною за своєю суттю, де люди діють виключно для себе та не діляться ресурсами, перетворюючи суспільство на холодне, менш турботливе та роз'єднане. Егоїзм проявляється в щоденних взаємодіях, коли люди конкурують між собою та не надають допомоги, формуючи паттерн сучасної України, який є історичним і походить від значних змін, де суспільство трансформується, стаючи все більш егоїстичним.

Меценати минулого демонструють суміш егоїзму та альтруїзму в своїх діях, як Іван Фундуклей, який керував Києвом з 1839 по 1852 рік, будуючи університет Святого Володимира, створюючи гімназію для дівчат, роблячи дороги на Андріївському узвозі, засновуючи ботанічний сад, будуючи міст через Дніпро, борючись з корупцією, даючи доплати поліції та фінансуючи з багатих, що зменшило злочинність, тоді як купці отримували нагороди, пільги та могли стати дворянами, мотивуючи таким чином пожертви. Родина Терещенків вкладала в цукрову промисловість, але з соціальною відповідальністю, засновуючи КПІ в 1898 році через проведення зустрічей, даючи половину бюджету, залучаючи інших інвесторів та державу, що навчало спеціалістів протягом ста років, створюючи Охматдит, притулки для сиріт, пологові будинки, музеї, як Національний художній музей та музей Ханенків, показуючи альтруїзм, але з елементами егоїзму, оскільки вони отримували користь від таких вкладень.

В сучасному бізнесі егоїзм проявляється яскраво, коли підприємці роблять благодійність після вторгнення, підтримуючи вразливих, але змішуючи з вигодою,кладаючи в освіту та науку для розвитку галузі та персоналу, наприклад, Масрав давав гаджети станції Вернадського [13]. Фонд Загорій робив виставку «Енеїда»,

ТЕСНПА допомагає медицині, обладнуючи лікарні та реабілітуючи онкохворих, вирішуючи проблеми для чужих, але з користю для своїх, представляючи егоїзм в дії, який є соціальним та економічним, де люди діють з вигодою та не чисті в альтруїзмі, формуючи паттерн культури, сучасний та бізнесовий, з глибоким егоїзмом [14].

Жіночий рух в Україні не є егоїстичним, оскільки він не має вузьких інтересів та думає про загальне благо, але суспільство все ж показує егоїзм, коли люди звинувачують в егоїзмі несправедливо, роблячи суспільство розірваним, де егоїзм проявляється в нерівності, з багатими, які не діляться та накопичують, а бідні страждають, ведучи до конфліктів, коли люди думають про себе та ігнорують інших, представляючи культурний прояв, соціальний та економічний. Молоді фокусуються на собі, не чекаючи допомоги, досягаючи самі, що є зсувом до вільнішого, але егоїстичнішого суспільства, де люди менше думають про спільне та шукають особисте, ведучи до ізоляції, менш згуртованого суспільства, з ростом егоїзму як норми, коли люди конкурують та не співпрацюють, роблячи культуру індивідуальною, менш колективною та холодною.

Егоїзм проявляється в щоденних взаємодіях, коли люди не допомагають сусідам та думають про вигоду, формуючи паттерн сучасності, що походить від незалежності та є історичним, де суспільство змінюється, стаючи егоїстичним, і люди вчаться на досвіді, стають самостійними, але менш турботливими, ведучи до проблем, як збільшення нерівності та зростання бідності, з егоїзмом глибоким, соціальним, культурним, що впливає на всіх [15]. Егоїзм впливає на сприйняття соціальної відповідальності, коли люди думають про себе та є менш емпатичними, загрожуючи спільному благу, оскільки егоїзм ведений самокористю, тоді як альтруїзм емпатією, але егоїзм обмежує добро, і в українському контексті споживачі реагують на таку ситуацію, бачачи егоїзм в бізнесі, де компанії думають про прибуток та не допомагають щиро, проявляючи в суспільстві скептицизм та брак довіри.

Егоїзм стає бар'єром, зменшуючи пожертви та обмежуючи допомогу, роблячи суспільство індивідуальним, де люди фокусуються на своєму та ігнорують проблеми, представляючи культурний зсув, економічний та соціальний, з егоїзмом, що проявляється в щоденних конкуренціях та відсутності ділення, ведучи до ізоляції,

менш згуртованого та холодного суспільства. Егоїзм росте з часом, стаючи нормою, коли люди вчать самостійності, але з меншою турботою, ведучи до нерівності, де багаті багатіють, а бідні бідніють, з егоїзмом глибоким, що впливає на культуру, роблячи її індивідуальною, де люди думають про вигоду та не про інших, формуючи паттерн сучасної України, історичний та похідний від змін, де суспільство адаптується, але стає егоїстичним.

Егоїзм проявляється в дикому капіталізмі, коли 1990-ті роки принесли жадібність, люди накопичували багатство та не думали про інших, створюючи розрив між багатими та бідними, роблячи суспільство розірваним, з пануючою злочинністю, де люди відчують несправедливість, і егоїзм веде до такої ситуації, коли люди думають про себе та ігнорують спільне, представляючи соціальний прояв. Молоді покладаються на себе, не чекаючи від держави, досягаючи цілей самі, з ростом на 5-7 відсотків, роблячи суспільство індивідуальним, менш колективним та холодним, з егоїзмом як нормою, глибоким та економічним, де люди конкурують та не допомагають, ведучи до ізоляції, менш згуртованого та роз'єданого суспільства.

Егоїзм проявляється в культурі, коли люди менше думають про родину та фокусуються на кар'єрі, представляючи зсув до вільнішого, але егоїстичнішого суспільства, де люди шукають особисту вигоду та не діляться, ведучи до проблем, як зростання нерівності та збільшення бідності, з егоїзмом історичним, що походить від незалежності, де суспільство змінюється, стаючи егоїстичним, і люди вчать на досвіді, стають самостійними, але менш емпатичними, формуючи паттерн сучасності, соціальний та культурний, з егоїзмом, що впливає на всіх та робить життя складним [17].

Меценати показують егоїзм в минулому, коли давали гроші, але за нагороди, як Фундуклей, що боровся з корупцією, давав доплати, але з вигодою, і купці отримували пільги та ставали дворянами, мотивуючи таким чином, тоді як Терещенки вкладали в освіту, даючи половину бюджету, але для бізнесу, навчаючи спеціалістів, що приносило користь для них. В сучасності бізнесмени роблять благодійність, але з егоїзмом, допомагаючи вразливим, але думаючи про себе, вкладаючи в науку для персоналу, як Масрау дає гаджети, фонд робить виставки, ТЕСНІА допомагає

лікарням, вирішуючи проблеми, але отримуючи користь, представляючи прояв егоїзму, бізнесовий та соціальний, де люди діють з вигодою та не чисті.

Такий паттерн культури є сучасним та економічним, з глибоким егоїзмом, що впливає на суспільство, роблячи його індивідуальним, де люди конкурують та не діляться, ведучи до нерівності та розірваного суспільства, з егоїзмом історичним, що походить від меценатів та триває, де люди вчаться на минулому, стають егоїстичними, але з елементами добра, представляючи суміш, складну та культурну, з егоїзмом як частиною життя, що проявляється скрізь [23]. Егоїзм обмежує емпатію, загрожуючи благу, коли люди думають про себе та менш допомагають, і в Україні споживачі бачать таке в бізнесі, де думають про прибуток та не щирі, викликаючи скептицизм та брак довіри, роблячи егоїзм бар'єром, що зменшує допомогу.

Суспільство стає індивідуальним, де люди фокусуються на своєму та ігнорують інших, представляючи культурний прояв, соціальний та економічний, з егоїзмом, що росте та стає нормою, коли люди вчаться самостійності, але з меншою турботою, ведучи до ізоляції, холодного та роз'єданого суспільства. Егоїзм проявляється в щоденних конкуренціях та відсутності ділення, формуючи паттерн сучасності, історичний та похідний від змін, де суспільство адаптується, але стає егоїстичним, і люди шукають вигоду, не думаючи про спільне, ведучи до проблем, як збільшення нерівності та зростання бідності, з егоїзмом глибоким, що впливає на культуру, роблячи її індивідуальною та менш колективною [19].

3.3. Жертовність/волонтерство як засіб збереження морально-етичних норм українського народу під час війни

Люди в Україні демонструють жертовність через активне волонтерство з початку війни, збираючи гроші на зброю, купуючи дрони, шиючи форму та готуючи їжу для солдат, і така діяльність почалася ще в 2014 році на Донбасі, коли волонтери їздили на фронт, ризикуючи життям, доставляючи медикаменти та евакуюючи поранених, а з повномасштабним вторгненням у 2022 році тисячі людей приєдналися до цього руху, створюючи фонди та організуючи конвої, що показує готовність

жертвувати часом, грошима та силами для захисту країни. Волонтери не чекають подяки за свої дії, оскільки вони керуються почуттям обов'язку, і така поведінка зберігає норми чесності, справедливості та турботи про ближніх, дозволяючи людям вчитися довіряти один одному та об'єднуватися в кризі, роблячи волонтерство способом життя, яке тримає суспільство разом, де люди відчують сенс у своїх діях та не здаються, роблячи народ сильним і стійким до труднощів [45].

Жертовність перетворюється на норму в суспільстві, вчачи дітей через реальні приклади, коли родини підтримують волонтерів і пишаються ними, формуючи етичні стандарти, де люди не думають тільки про себе, а активно допомагають іншим, протидіючи таким чином егоїзму та роблячи суспільство згуртованим, яке витримує війну. Волонтери ризикують своїм здоров'ям, працюючи без сну та їздячи під обстрілами, представляючи чисту жертву, яка надихає інших приєднуватися, створюючи ланцюгову реакцію, де норми добра зберігаються та передаються далі, дозволяючи народові не втрачати людяність та тримати мораль на високому рівні, оскільки жертовність стає основою опору, де люди борються не тільки зброєю, а й серцем, роблячи Україну незламною, яка стоїть на принципах турботи та взаємодопомоги. Волонтерство перетворюється на символ, показуючи світу силу духу, коли люди жертвують останнє, діляться з біженцями, годують сусідів, представляючи щоденну етику, яка тримає норми живими, і волонтери збирають тіла загиблих з повагою, демонструючи турботу про мертвих, яка зберігає гідність, а народ не забуває героїв.

Гуманітарні принципи стикаються з труднощами в умовах війни, коли волонтери працюють без нейтральності, підтримуючи Україну та не допомагаючи ворогу, змінюючи таким чином правила, але люди діють з серця, ризикуючи життям, доставляючи їжу на фронт та лікуючи поранених, представляючи жертву для своїх, яка зберігає етичні норми, дозволяючи не втрачати співчуття, допомагаючи цивільним, евакуйовуючи дітей та будуючи шелтери. Волонтери створюють групи, працюючи без спеціальних тренінгів та імпровізуючи, що показує готовність жертвувати, і вони платять податки за допомогу, роблячи свої дії професійнішими, але не зупиняються, тримаючи мораль високо, де люди не байдужі та реагують на

біль, роблячи волонтерство способом зберегти людяність, яке протидіє жорстокості [21].

Народ тримає принципи та не стає подібним до агресора, оскільки жертвність вчить терпінню, коли люди працюють в небезпеці, ховаючи маркування та їздячи без позначок для захисту, але продовжуючи свою місію, представляючи етику в дії, яка зберігає норми, дозволяючи людям не здаватися та об'єднуватися. Волонтери з місцевих громад знають потреби та допомагають ефективно, демонструючи турботу про спільноту, яка тримає суспільство разом, де народ не розпадається, а стає сильнішим, і жертвність перетворюється на силу, що надихає, коли люди жертвують роботою та йдуть волонтерити, змінюючи життя, але не шкодуючи про вибір, зберігаючи етичні стандарти, де люди живуть за правилами добра та не думають про вигоду, діючи для інших, представляючи основу незламності, оскільки народ тримає мораль через жертви, а волонтери показують приклад, вчачись в кризі та адаптуючись, роблячи норми живими, які не застарівають та працюють в війні, дозволяючи гуманітарним принципам еволюціонувати, стаючи гнучкими, але тримаючи свою суть [34, с. 46].

Жертвність в війні дає сенс діям, коли люди створюють історії, пояснюючи жертви як не марні, а спрямовані на свободу та майбутнє, і волонтери пишуть книги, роблять журнали та поширюють опір, надихаючи солдат та збираючи допомогу з світу, роблячи жертву частиною наративу, яка виправдовує боротьбу, дозволяючи людям не сумніватися та знати, чому саме вони жертвують, зберігаючи моральні норми, де народ не втрачає віру та тримає принципи справедливості. Волонтерство перетворюється на етичний вибір, коли люди обирають допомагати та не ховаються, ризикуючи всім, вчачи мужності, роблячи суспільство етичним, яке думає про наслідки, і жертви не забуваються, оскільки люди пам'ятають героїв та будують меморіали, тримаючи норми живими, де народ не стає байдужим, а реагує, і волонтери мотивують, показуючи як жити, жертвуючи часом та даючи гроші, представляючи чисту етику, яка протидіє злу.

Люди не стають жорстокими та тримають людяність, оскільки жертвність стає телосом, даючи мету, де народ бореться за добро, не просто виживаючи, а захищаючи

цінності, і волонтери створюють сенс, пояснюючи війну та показуючи правду, зберігаючи мораль, дозволяючи людям не обманюватися та знати істину, роблячи жертву силою, що надихає інших, роблячи суспільство згуртованим, яке тримає норми через дії. Волонтери ризикують, працюючи на фронті та допомагаючи цивільним, демонструючи турботу в небезпеці, яка вчить емпатії, дозволяючи народові не втрачати співчуття та ставати кращим, і жертвність змінює людей, роблячи їх такими, що ростуть морально та вчаться на жертвах, роблячи норми стійкими, які витримують війну, де сенс в війні тримає етику та робить жертви осмисленими [6].

Етика турботи змінюється в війні, коли люди дбають про рідних, надсилаючи речі на фронт та допомагаючи батькам, що веде до підтримки війни, роблячи жертву частиною турботи, де люди ризикують для близьких, зберігаючи норми, дозволяючи народові тримати сімейні цінності та не забувати про родину. Волонтери збирають тіла та шукають загиблих, повертаючи їх додому, демонструючи турботу про мертвих, яка показує повагу, і люди не залишають своїх, представляючи етику в дії, яка тримає мораль високо, де суспільство не стає байдужим, а реагує на біль, і жертвність вчить нової турботи, змінюючи ролі людей. Чоловіки показують емоції та дбають про друзів, змінюючи гендерні норми, роблячи народ гнучким, який адаптується, і волонтерство стає способом жити, коли люди допомагають в кафе та говорять з ветеранами, демонструючи турботу про душу, яка зберігає етичні стандарти, дозволяючи людям не ізолюватися, а об'єднуватися.

Жертва перетворюється на норму, яка надихає, коли люди жертвують комфортом та йдуть на фронт, допомагаючи сусідам, представляючи щоденну етику, яка тримає суспільство разом, де народ не розпадається, а стає сильнішим, і волонтери показують приклад, вчачи дітей та передаючи норми, роблячи майбутнє кращим, оскільки жертвність змінює життя, дозволяючи людям знаходити новий сенс та ростити, зберігаючи мораль, де народ тримає принципи та не втрачає їх в війні, роблячи турботу зброєю, яка протидіє ненависті, коли люди дбають про всіх та допомагають біженцям, представляючи етику в кризі, яка витримує, і гендерні норми еволюціонують, стаючи турботливими [16, с. 67].

Духовні основи допомагають в жертвовності, коли люди моляться за перемогу та вірять в Бога, даючи силу волонтерам, які жертвують з вірою, зберігаючи моральні норми, дозволяючи народові тримати правила поведінки та не втрачати їх, де волонтери діють з серця, допомагаючи нужденним, годуючи голодних та лікуючи хворих, представляючи духовну турботу, яка тримає етику, дозволяючи людям не ставати жорстокими та тримати співчуття. Жертва перетворюється на частину віри, коли люди ризикують для інших та вірять в нагороду, надихаючи таким чином, роблячи суспільство духовним, яке тримає норми через молитву, де волонтери створюють церкви та допомагають священникам, демонструючи турботу про душу, яка зберігає етичні стандарти.

Народ не втрачає надію та бореться з духом, оскільки жертвовність стає способом служіння, коли люди служать країні та людям, роблячи норми сильними, які витримують війну, і волонтери працюють з вірою, не втомлюючись та знаходячи сили, представляючи духовну основу, яка тримає мораль, дозволяючи людям вчитися на прикладі та ставати кращими, змінюючи серця та роблячи людей добрішими, де суспільство не падає, а росте. Волонтери показують шлях, жертвуючи часом та даючи сили, представляючи етику в дії, яка зберігає норми, де народ тримає їх через віру та не втрачає людяність, роблячи духовність зброєю, яка протидіє злу, коли люди моляться разом та допомагають разом, об'єднуючи таким чином, і жертвовність стає нормою, яка вчить покоління, дозволяючи духовним основам робити Україну незламною, яка тримає етику [23, с. 45].

Волонтерство створює соціальні зміни, коли люди розповідають історії та говорять про жертви, надихаючи інших, і норми зберігаються через наративи, дозволяючи народові не забувати цінності та тримати їх живими, де волонтери працюють з культурою, створюючи мистецтво та пишучи пісні, які показують жертвовність, дозволяючи людям вчитися на прикладах та ставати альтруїстичними, представляючи етику в війні, яка тримає мораль. Суспільство змінюється, стаючи згуртованим, де волонтери ризикують, їздячи на фронт та допомагаючи цивільним, демонструючи жертву для спільноти, яка зберігає норми, дозволяючи людям не

думати про себе, а діяти для всіх, протидіючи егоїзму, де народ тримає принципи та не втрачає їх.

Жертовність перетворюється на силу, яка об'єднує, коли волонтери створюють групи та працюють разом, демонструючи турботу в дії, яка вчить емпатії, дозволяючи суспільству не ставати байдужим, а реагувати, і волонтерство стає способом життя, коли люди жертвують роботою та йдуть допомагати, змінюючи норми, які стають етичними, де народ росте морально та вчиться на війні. Жертовність дає сенс, пояснюючи втрати, дозволяючи людям не сумніватися та знати чому, тримаючи етику високо, де волонтери надихають світ та показують приклад, роблячи суспільство кращим, яке витримує, і жертовність робить можливим, представляючи основу збереження, де люди тримають норми через дії, не просто говорячи, а роблячи, представляючи справжню етику, яка жива, і нарativi змінюють суспільство, тримаючи мораль.

Моральний імператив підтримує жертовність, коли люди допомагають Україні та жертвують для перемоги, зберігаючи норми, дозволяючи народові тримати принципи свободи та боротися за них, де волонтери збирають допомогу, надсилають зброю та лікують поранених, представляючи етику в дії, яка тримає мораль високо, дозволяючи суспільству не здаватися та стояти. Жертва перетворюється на частину опору, коли люди ризикують для інших та не думають про себе, вчачи справедливості, де народ тримає норми через жертви та не втрачає їх в війні, і волонтери працюють з світом, просячи підтримки, надихаючи таким чином, роблячи суспільство глобальним, яке тримає етичні стандарти, де люди не байдужі та реагують.

Жертовність змінює погляди, дозволяючи людям бачити сенс та допомагати, створюючи ланцюг добра, який зберігає мораль [8]. Народ стає сильним та витримує, де волонтери показують шлях, жертвуючи часом та даючи сили, представляючи турботу в кризі, яка тримає норми живими, дозволяючи суспільству не падати, а рости, і жертовність стає нормою, яка вчить покоління, дозволяючи людям жити за принципами та не порушувати їх, роблячи Україну прикладом, яка показує світу етику, де народ тримає мораль через дії та не втрачає людяність, роблячи жертовність

можливим, представляючи основу незламності, коли люди борються з серцем та допомагають з душі, представляючи справжню етику, яка стійка, і імператив підтримки тримає норми, роблячи жертви осмисленими.

ВИСНОВКИ

Людина в сучасному світі стикається з вибором між допомогою іншим і турботою про себе. Альтруїзм і егоїзм формують моральні цінності. Вони впливають на поведінку в суспільстві. Дослідження показує їхню дихотомію як основу етики. Альтруїзм спрямований на благо інших без вигоди. Егоїзм захищає власне Я через самоінтерес. У філософії ці поняття протиставлені. Альтруїзм пов'язаний з любов'ю і вищими цінностями. Егоїзм зосереджений на нижчих бажаннях. Шелер описує альтруїзм як відкриття цінності в іншому. Гартманн бачить конфлікти цінностей. Де альтруїзм балансує з справедливістю. Психологічний егоїзм стверджує всі дії для себе. Але емпатія доводить існування чистої допомоги. У етиці цінностей альтруїзм реалізує об'єктивні норми. Егоїзм робить їх суб'єктивними. Дослідження підкреслюють змішані мотиви в житті. Де допомога приносить задоволення обом. Філософи як Кант наголошують на обов'язку в альтруїзмі. Ніцше захищає егоїзм як силу. Ренд бачить його раціональним. Античні мислителі як Платон і Арістотель поєднують їх у балансі.

Соціальні засади поведінки показують як альтруїзм і егоїзм регулюють етику. Особистість існує в системі Я-Інший. Вона формується через стосунки. Реляційне Я пов'язане з важливими людьми. Воно змінюється в контексті. Перенесення активує старі шаблони. Людина сприймає нового як знайомого. Це робить характер динамічним. Прив'язаності захищають зв'язки. Біль від відторгнення підкреслює важливість. Характер включає індивідуальне реляційне і колективне Я. Індивідуальне базується на унікальних рисах. Реляційне на злитті з партнерами. Колективне на групах. Вони взаємодіють. Впливають на мотивацію. Люди з сильним реляційним Я орієнтовані на близькі. Вони адаптивніші. Стосунки змінюють самоуявлення. Людина розширює Я через іншого. Це підвищує гнучкість. Самоконтроль допомагає в компромісах. Зміни підвищують самооцінку. Узгодженість Я-Інший зменшує проблеми. Вона росте з віком. Контекст змінює поведінку. Гендерні відмінності впливають. Жінки сильніші в реляційному. Культура формує це. Азійські суспільства колективні. Але реляційне завжди присутнє. Воно робить характер соціальним.

Альтруїзм і егоїзм регулюють етику. Альтруїзм допомагає іншим. Егоїзм собі. Вони поєднуються. Психологічний егоїзм стверджує все для себе. Але дослідження заперечують. Емпатія викликає допомогу.

Психологічні механізми формують уявлення про турботу і вигоду. Турбота починається з дитинства. Діти спостерігають батьків. Вони вчать ділитися. Це створює співчуття. Досвід впливає пізніше. Позитивні стосунки посилюють турботу. Вона приносить задоволення. Вигода для себе балансується. Допомога повертається. Це цикл. Співчуття захищає від вигорання. Воно дає стійкість. Турбота стає звичкою. Вигода накопичується. Ролі впливають. Доглядальники розвивають співчуття. Вони шукають рівновагу. Психологічна сила допомагає. Вона включає віру в себе. Сенс в діях. Це формує уявлення. Турбота дає мету. Самоспівчуття пов'язане з турботою про інших. Воно уникає виснаження. Порівняння з іншими коригує думки. Подяка підвищує настрій. Контроль над ситуаціями робить турботу ефективною. Самооцінка впливає. Висока веде до допомоги. Вона корелює зі співчуттям. Турбота стає ширшою. Вигода для спільноти. Соціальні зв'язки формують. Розмови вчать дбати. Взаємна допомога робить турботу обопільною. Мозкові процеси посилюють. Близькість веде до дій. Функції адаптивні. Вони нагороджують. Механізми змінюються з віком. Сенс глибшає. Етичні норми борються з байдужістю. Вони нагадують про обов'язок.

Дуалізм цінностей в Україні показує баланс альтруїзму і егоїзму. Альтруїзм відображається в культурних патернах. Фольклор вчить доброті через казки. Герої жертвують заради родини. Котигорошко рятує сестру. Це вчить самопожертві. Приказки підкреслюють материнську турботу. Патріотизм у прислів'ях. Ми віддамо життя за свободу. Це готовність до жертви. Думи прославляють козаків. Вони захищають землю. Образ Мамає уособлює альтруїзм. Казки з тваринами вчать пам'яті про допомогу. Сірко пам'ятає вовка. Катруся годує птахів. Це гармонія з природою. Слов'янський альтруїзм спонтанний. Він допомагає біженцям. Емоційний і швидкий. Казки вчать взаємності. Добра дівчина отримує нагороду. Це реципрокний альтруїзм. Котигорошко поважає матір. Кирило Кожум'яка допомагає іншим. Це національні риси. Фольклор формує характер. Він вчить жити для інших. Егоїзм проявляється в

суспільстві. Розрив багатих і бідних. Дикий капіталізм 1990-х. Люди думають про себе. Молоді покладаються на себе. Це індивідуалізм. Багаті накопичують. Не допомагають. Це веде до нерівності. Меценати минулого змішували з вигодою. Фундуклей будував за пільги. Терещенки вкладали для бізнесу. Сучасні бізнесмени роблять благодійність з користю. Масрау дає гаджети. ТЕСНІА допомагає лікарням. Але для себе. Жіночий рух не егоїстичний. Але суспільство розірване. Егоїзм обмежує емпатію. Він загрожує благу. Споживачі скептичні. Бізнес думає про прибуток. Це бар'єр для допомоги. Егоїзм росте. Суспільство індивідуальне. Жертовність зберігає норми в війні. Волонтери збирають на зброю. Вони ризикують життям.

Мета досягнута. Соціально-філософський аналіз розкрито. Альтруїзм і егоїзм як компоненти моралі. Акцент на українському контексті. Завдання виконані. Теоретичні дефініції проаналізовано. Протиставлення в етиці цінностей. Альтруїзм як допомога. Егоїзм як збереження Я. Погляди шкіл вивчено. Соціальні засади розглянуто. Роль в регуляції етики. Механізми формування. Норми проти байдужості. Архітектоніка в Україні проаналізована. Альтруїзм в патернах. Егоїзм в просторі. Жертовність в війні. Об'єкт моральні цінності. Предмет альтруїзм і егоїзм в вимірах. Методологія застосована. Аналіз синтез історичний порівняльний соціологічний психологічний. Праці Шелера Гартманна Канта Ніцше Ренд сучасні дослідження. Новизна в інтегративному підході. З акцентом на Україну. Роль жертовності в війні. Нові інтерпретації для етики. Структура дотримана. Висновки узагальнюють. Перспективи в подальших дослідженнях. Вивчення впливу на освіту. На політику. На поствоєнне суспільство. Розвиток етичних програм. Для виховання балансу. Між альтруїзмом і егоїзмом. Це допоможе гармонії індивіда і колективу. У глобалізованому світі. Дослідження відкриває шляхи для практичних рекомендацій. Для суспільства в кризі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- мельченко Н. А. Цінності об'єднаної Європи. К. : ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 р. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf (дата звернення: 28.11.2025).
- ез'язичний Б. І. Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Харків, 2016. 435 р.
- ех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 296 р.
- улах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 р.
- улах І. С., Алексєєва Ю. А. Моральне зростання підлітків: сучасні технології консультативної діяльності : навч. посіб. Київ : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. 208 с.
- ебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / пер. з нім. О. Погорілий. Київ : Наш формат, 2020. 216 р.
- ромовчук М. В. Релігія та право : співвідношення в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2022. Вип. 71. Р. 55-64.
- анильян О. Г., Дзьобань О. П. Людина в інформаційному суспільстві: деякі штрихи до усвідомлення проблеми. Современный научный вестник. 2016. Т. 2, № 1. Р. 13-16.
- анильян О. Г., Дзьобань О. П. Людина в інформаційному суспільстві: проблема моральної ідентифікації. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія. 2019. № 1 (40). Р. 8-20.
- зьобань О. П., Соснін О. В. Віртуальна реальність суспільства постмодерну як соціокультурне тло соціалізації «людини інформаційної». Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 69. Р. 69-76.
- убасенюк О. Педагогічні умови формування ціннісно-моральних орієнтацій

здобувачів освіти в умовах освітніх змін. Актуальні проблеми формування ціннісно-моральних орієнтацій здобувачів освіти як детермінанта освітньої діяльності закладів фахової передвищої освіти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : Четверта хвиля, 2022. Ч. 1. Р. 19-22.

тика та естетика : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 204 р.

рмак Г. В. Аналіз морального виховання у працях радянських і сучасних дослідників : історичний аспект. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. 2014. № 1. Р. 261-265. URL:

рмакова Г. С. Релігійні норми як морально-етична домінанта правової свідомості. Наше право. 2017. № 4. Р. 188-193.

елобицький Я. К., Лагутін В. Д. Стан ціннісних пріоритетів в економіці України. Економіка та держава. 2021. № 12. Р. 112-116.

апорожець Т. Моральні виклики глобального інформаційного суспільства. Університетська кафедра. 2015. № 4. Р. 63-76.

нформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку : колект. моногр. / за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2017.

риченко В. Є. Релігія та право – історія соціального регулювання, окремі аспекти. Релігійний чинник в історії права, держави та юридичної думки : матеріали XXXIV Міжнар. істор.-прав. конф., м. Тисмениця, 27–29 трав. 2016 р. / ред. кол. : І. Б. Усенко, А. Ю. Іванова та ін. Київ ; Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2016. Р. 55-62.

ислий А. О. Ціннісні аспекти християнського суспільного ідеалу в умовах трансформації сучасного світу. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal). Warsaw, 2020. Part 7. № 2 (54). Р. 50-55.

ісіль З. Р., Швець Д. В. Психологія суспільної свідомості : навч. посіб. у схемах, таблицях, коментарях. Одеса : Видавництво ОДУВС, 2023. 139 р.

рамар Ю. В. Реформація як чинник європейської історії Нового часу (до 500-річчя

Реформації в Європі). Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Історичні науки. 2017. № 4 (353). Р. 81-88.

рюков О. І., Бельська Т. В. Інформаційне суспільство: становлення, розвиток, перспективи. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1 (47). Р. 276-282.

агутін В. Цивілізаційні та інституційні фактори глобальних економічних трансформацій ХХІ ст. Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. 2019. № 2. Р. 5-

ук М. І. Етичні ідеї у філософії України другої половини ХІХ- поч. ХХ ст. К. : Наук. думка, 1993.

учанінова О. П. Патріотизм в умовах воєнного стану: духовне становлення студентів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2022. № 2 (104). Р. 64-72.

ихайлишин У. Б. Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді : до постановки проблеми. Актуальні проблеми психології. 2016. Т. 1, вип. 45. Р. 133-136.

іщименко О. А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. Наше право. 2018. № 1. Р. 17-23.

лексюк О. М. Національна ідентичність в університетській культурі: зовнішні виклики та внутрішні резерви. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2022. № 2 (104). Р. 75-82.

авленко І. Г., Алексеєва О. Р. Педагогічні умови оптимізації процесу формування моральної свідомості сучасної студентської молоді. Міжнародний науковий журнал

альчинська М. В. Віртуальний простір в умовах соціокультурних трансформацій : дис. ... докт. філософ. наук : 09.00.03. Одеса, 2016. 433 р.

анкова Ю. М. Соціокультурні аспекти глобальних економічних процесів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2018. Вип. 8. Р. 74-79.

анченко О. Інформаційна безпека держави як елемент соціокультури. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8, № 1. Р. 58-67.

ахнін М. Л. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. Юридичний бюлетень. 2018. Вип. 8. Р. 65-71.

едоренко В. М. Психологічні особливості формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2019. 311 р.

іх Ю. А. Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 226 р.

латон. Держава / пер. О. Стрельбицька. Харків : Фоліо, 2024. 384 р.

алабай Е. Д. Моральні цінності особистості сучасного молодіжного середовища : кваліфікаційна робота магістра. Харків : Національний технічний університет

успільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення : монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін. ; за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2018. 350 р.

ханова Н. С. Правова культура молоді в Україні. Інформація і право. 2019. № 2. Р. 156-

едорова М. А. Моральні цінності особистості : сутність поняття та основні характеристики. Проблеми освіти : збірник наукових праць. 2015. Спец. вип. Р. 105-

едорова Н. Є. Трансформація суспільної свідомості як необхідна передумова формування суспільства сталого розвитку. Голова оргкомітету. 2016. Р. 115.

ілософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 р.

оміна Л. В. Духовні цінності майбутніх лікарів у період війни. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті : міжнар. періодичний збірник наукових праць / за заг. ред. В. П. Бабича [та ін.]. Харків : ВННОТ, 2022. Вип.

ристенко О. М. Цінності української молоді в часі війни: до питання громадянського виховання майбутніх лікарів. Медична освіта. 2022. № 2. Р. 100-103.

аплигіна Н. В., Панфілов Ю. І. Філософсько-педагогічні аспекти духовного розвитку українського суспільства. Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві знань : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2023.

айгородський Ю. Ж. Українські ЗМІ в утвердженні суспільної моралі. Відповідальна політика в сучасній Україні: ілюзії та реалії. К., 2021.

айгородський Ю. Ж. Ціннісно-сміслові основи реформування українського суспільства. Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні : зб. наук. пр. К., 2019. Р. 271-300.

євчук М. О. Формування масової суспільної свідомості як елемент інформаційного суверенітету країни. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2024. № 72.

устенко О. В. Полісемантика поняття «суспільна думка» в соціально-філософському дискурсі. Академічні візії. 2024. № 31.

iondi C. A. Aristotle, Egoism, and the Common Advantage // *History of Greek Philosophy: Essays in Ancient Greek Philosophy*. – Cham, 2024. – P. 129–145. – (Springer).

portrait of information society. Схід. 2019. № 5 (163). P. 13-19.

ames D. COMPASSION, EGOISM // *The Schopenhauerian Mind*. – London, 2023. – P. 243–259. – (Routledge Philosophical Minds).

. Kago, P. Venkataraman // *Humanities and Social Sciences Communications*. – 2023. – Vol. 10. – № 1. – Art. 629. – DOI: 10.1057/s41599-023-02163-2.

дис. ... канд. філос. наук. – Ohio, 2023. – 105 p. – (OhioLINK Electronic Theses and

i S. Is egoism a virtue or a vice // *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. – 2023. – Vol. 8. – P. 2592–2597. – DOI: 10.23977/jsoc.2023.080533.

iu Y. The Influencing Factors of Altruism and Egoism // *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. – 2024. – Vol. 26. – P. 513-518. – DOI: 10.23977/jsoc.2024.060617.

cation for altruism // *The Philosophical Forum*. – 2024. – Vol. 55. – № 2. – P. 109-128. –

ttosen E. Egoism as a Problem for Robust Moral Realism // *Religions*. – 2023. – Vol. 14. – № 3. – Art. 291. – DOI: 10.3390/rel14030291.

rall J. Rational egoism virtue-based ethical beliefs and subjective happiness: An empirical investigation / J. Overall, S. Gedeon // *Philosophy of Management*. – 2023. – Vol. 22. – № 1. – P. 51–72. – DOI: 10.1007/s40926-022-00198-7.

uism: Is Selfishness a Virtue? // *Ethics and Pandemics: Interdisciplinary Perspectives*. – Cham, 2023. – P. 75–89. – (Springer).